

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Význam role prarodičů pro výchovu dítěte v dysfunkční rodině

The meaning of a grandparent's role in a child's upbringing in a dysfunctional family

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Mgr. Lenka Chittussiová

Autor:

Silvie Průšová, DiS.

Praha 2017

Poděkování

Chtěla bych poděkovat za odborné vedení a pomoc Mgr. Lence Chittussiové, za pomoc při tvorbě této práce, a s překladem a jazykovou korekturou své rodině a přátelům. V neposlední řadě děkuji všem svým respondentům a vedoucím pracovním z Klokánku, bez kterých by nemohla tato práce vůbec vzniknout.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci Význam role prarodičů pro výchovu dítěte v dysfunkční rodině vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Jméno autora

Anotace

Bakalářská práce se zabývá významem prarodičů pro dítě v dysfunkční rodině. Teoretická část definuje rodinu, její funkce a poruchy, a popisuje dysfunkční rodinu. Součástí je i samostatná kapitola, která se zabývá prarodičovstvím. Praktická část vyhodnocuje význam prarodičů v konkrétních dysfunkčních rodinách, pomocí pěti rozhovorů, které jsou zpracovány do podoby případových studií, a jedné samostatné kazuistiky.

Annotation

The Bachelor thesis focuses on a purpose of grandparents for a child in dysfunctional family. The theoretical part defines a family, its function and disorders, and describes a dysfunctional family. It also includes an individual chapter which focuses on grandparenthood. The practical part evaluates the purpose of grandparents in specific dysfunctional families, with a help of five interviews which are elaborated into case studies and one separate casuistry.

Klíčová slova

Rodina, klasifikace rodiny podle funkčnosti, dysfunkční rodina, dítě v dysfunkční rodině, prarodiče, zralost pro prarodičovství, role prarodičů, význam prarodičů.

Keywords

Family, classification of a family based on functionality, dysfunctional family, a child in a dysfunctional family, grandparents, maturity for grandparenthood, a role of grandparents, a purpose of grandparents.

Obsah

Předmluva	1
Úvod	3
1. Rodina.....	5
1.1. Definice rodiny.....	6
1.2. Vliv rodinného prostředí na dítě	7
1.3. Funkce rodiny	9
1.4. Klasifikace rodiny podle funkčnosti.....	11
1.5. Porucha rodiny	14
2. Dysfunkční rodina	16
2.1. Typologie dysfunkční rodiny	17
2.2. Výchovné styly v dysfunkční rodině.....	18
2.3. Dítě v dysfunkční rodině	21
3. Prarodiče	24
3.1. Zralost pro prarodičovství.....	25
3.2. Typologie prarodičů	27
3.3. Role prarodičů.....	29
3.4. Význam prarodičů	31
4. Cíl výzkumu.....	35
5. Výzkumné metody	36
5.1. Rozhovor.....	36
5.1.1. Charakteristika výzkumného vzorku	37
5.1.2. Způsob provedení výzkumu	37
5.1.3. Kazuistika č.1	38
5.1.4. Kazuistika č.2	40
5.1.5. Kazuistika č.3	42
5.1.6. Kazuistika č.4	44
5.1.7. Kazuistika č.5	47
5.1.8. Shrnutí rozhovorů.....	48
5.2. Kazuistika	49
5.2.1. Shrnutí kazuistiky	60
Závěr.....	61
Seznam literatury.....	62
Elektronické zdroje.....	65
Seznam příloh.....	67
Summary.....	69

Seznam zkratek

ADD	Attention Deficit Disorder (porucha pozornosti)
ADHD	Attention Deficit Hyperactivity Disorder (hyperaktivita s poruchou pozornosti)
CAN	Child Abuse and Neglect (syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte)
FOD	Fond ohrožených dětí
HCV	Hepatitis C virus (virus hepatitidy C)
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
ZDVOP	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Předmluva

Tématem této práce je skutečný význam vlastních či nevlastních prarodičů především pro dítě, které vyrůstá v dysfunkční rodině. Je to prostředí, kde nejsou zcela vhodné podmínky, a proto jej spíše negativně ovlivňuje. V dnešní době si sice již uvědomujeme významnost kvalitních vztahů a interakce mezi rodiči, prarodiči a vnoučaty, ale i přesto se můžeme setkat s případy, kdy to tak úplně nefunguje. Někteří autoři uvádí, že se dnes klasická rodina dostává do krize, avšak stále má zásadní význam pro jedince a jeho socializaci. Rodina je totiž pro jedince nenahraditelná, protože se v ní učí postupně všemu, co jednou bude potřebovat pro svůj vlastní samostatný život.

Takto koncipovanou bakalářskou práci jsem si zvolila nejen z osobních důvodů, ale také proto, že jsou prarodiče nedílnou součástí rodinného systému a hrají v něm důležitou roli, zvláště při výchově svých vnoučat, čímž tak mohou významně přispívat k sociálnímu i citovému vývoji dětí. Stejně jako role rodičů je i role prarodičů nezastupitelná a přetrvává až do dospělého věku dětí. Na tomto místě bych chtěla zdůraznit, že význam rodiny tkví zvláště v utváření a rozvoji osobnosti rodinných příslušníků, proto je pro ně nejlepší, když je rodina stabilní, čímž jedincům zabezpečuje klidné a láskyplné prostředí. Dítěti je tak umožněno zakoušet pocity bezpečí a jistoty, jež jsou umocněny rodinnou atmosférou. Položme si však otázku, co se stane, pokud tomu tak úplně není, a v rodině panuje opak. I z praxe totiž vyplývá, že ne ve všech rodinách se podaří vytvořit pro dítě takové harmonické prostředí, ve kterém by se mohlo po všech stránkách vyvíjet. Zde se tak ke slovu dostávají prarodiče, kteří v těchto chvílích mohou sloužit jako podpora při zabezpečování jednotlivých základních funkcí a při výchově vnoučat. Z odborných studií, ze kterých jsem vycházela totiž plyne, že mají jisté dispozice k tomu, aby byli dobrými rádci a podporovateli při zajištění chodu rodiny. Svým působením mohou přispívat ke zmírnění rodinných konfliktů či jiných vztahových bouří, čímž se zajistí klidné rodinné prostředí. Můžeme z toho vyvodit, že prarodiče plní v rodině role utěšovatelů, zprostředkovatelů, ochránců apod. Všechna jejich pomoc a podpora je ku prospěchu nejen jejich dětí, ale i vnoučat. Zároveň je pro vnouče kontakt se starší a nejstarší generací přínosem. Přispívá k jeho sociálnímu zrání a citění, a tím jej vede ke vzniku pro sociálních postojů, které jsou důležité nejen pro život v rodině, ale i v celé společnosti.

Ze své zkušenosti vím, jak důležité a významné je setkávat se s babičkou a dědou, už jen proto, že mohou vyprávět příběhy a historky ze svého života (především z dětství a mládí), čímž se pro vnouče stávají živou osobní historií. Tato skutečnost pak napomáhá v posilování identity všech jedinců, protože si mohou lépe uvědomovat nejen vztahy a svou působnost v rodině i rodinou (rodovou) dějinnost.

V této práci poodkrývám působení prarodičů v dysfunkční rodině, na něž má vliv mnoho faktorů. Nezáleží tak jen na celkovém charakteru rodiny, ale i na dané typologii jednotlivých prarodičů, která může určit, jak se k nastoleným situacím a jevům v rodině budou stavět. Mám zde nejen na mysli jejich specifické osobnostní rysy a vlastnosti, ale také schopnosti např. ve zpracování jejich osobních zkušeností a zážitků, které předávají ostatním. Je také namístě, když disponují dobrými kvalitami, protože lépe naleznou správnou míru pomoci a vzdálenosti ke konkrétní rodině. Podstatný je zde také jejich kvalitní a přátelský vztah, který udržují nejen se svými dětmi (tedy rodiči vnoučat) a s jejich manželi (partnery), ale i s ostatními příbuznými, ať jsou jakkoli od rodiny vzdáleni. Jejich postoje a názory se mohou přenášet i na samotná vnoučata, což ovlivňuje jejich hledisko, které se tak může měnit. Nejsou to jenom názory na různé osoby, ale i postoje k nejrozličnějším jevům a událostem, které se dějí nebo již udály v rodině či ve společnosti. Můžeme to totiž vnímat, jako důležité body pro to, aby prarodiče byli pro rodinu inspirujícími a podporujícími činiteli.

Úvod

Již ze samotného názvu vyplývá, že tato bakalářská práce si klade za cíl zjistit, jaký význam má role prarodičů pro výchovu dítěte v dysfunkční rodině, a zároveň, jakou roli hrají prarodiče v tomto rodinném prostředí, ve kterém se objevují problémy, čímž se stává nefunkčním a nemusí tak dostatečně plnit potřeby jednotlivých členů.

Cílem teoretické části je seznámení se se základními pojmy a s teoretickým rámcem rodiny, její funkcí a poruchami, a dále doložení skutečného významu a role prarodičů, zvláště pro rodiny, kde může dojít k narušení jejich funkce, čímž se mohou stát problematickými. Tato část je rozdělena do tří kapitol, které jsou teoretickým podkladem pro část praktickou. Na teoretickou část navazuje část praktická, jejímž cílem je posoudit význam role prarodičů pro výchovu dítěte v dysfunkční rodině. Metody, které v této práci danou problematiku zkoumají, jsou rozhovor a kazuistika. Hlavním cílem kvalitativního výzkumu bylo zjistit, jak a jestli vůbec prarodiče podporovali dané rodiny, když se v nich objevil nějaký problém, a jestli pomáhali a podíleli se na výchově svých vnoučat. Výzkum pak bude zaměřen na konkrétní zkušenosti pěti jedinců, kteří vyrůstali v dysfunkčních rodinách. Poslední kazuistika, která byla zpracována samostatně, pak dokládá jeden případ z praxe.

„Bez předků by byl člověk v oceánu času jako ztroskotanec na nepatrném a neobydleném ostrůvku. Skrze své předky jsme spřízněni se staletou minulostí. A jednoho dne se sami staneme předky lidí, kteří se ještě nenarodili, a přesto už jsou s námi spřízněni“ (Hauser-Schöner, 1996, s. 15).

1. Rodina

Rodina je v našich životech velmi důležitá, představuje základní jednotku ve společnosti a plní biologickou, výchovnou, sociální a ekonomickou funkci, a vzniká tehdy, když se dvěma lidem narodí dítě, ať jsou či nejsou sezdáni. Je to primární skupina složená z rodičů a dětí, jenž jsou spojeni pokrevním příbuzenstvím, sňatkem nebo adoptí (Matoušek, 1993). Z pohledu prenatalní psychologie nabývá význam rodiny pro jedince nejen od jeho narození, ale ještě před ním (v době těhotenství např. vnímá pocity matky a již je i možné stimulovat jeho vývoj). Proto jeden z jejích hlavních úkolů by měla být ochrana jednotlivých členů. Obzvláště to platí u dětí, protože jsou odkázány na péči svých rodičů, jelikož se o sebe nedokáží postarat sami. Díky tomu získávají základní pocit důvěry ve svět (Matějček, 2013). Už jen z toho je patné, že rodiče mají velký vliv na dítě a jeho vývoj v průběhu celého života. Celkově dítěti rodina „umožňuje jeho tělesnou, duševní, duchovní existenci a rozvoj“ (Dunovský, 1999, s. 91).

„Rodina je modelem mezilidských vztahů, který si dítě ponese dál do života a jímž bude poměřovat všechny vztahy další, do nichž samo vstoupí“ (Matějček, 1994, s. 16). V rodině také „probíhá primární socializace, kdy se realizuje první kontakt dítěte se společností a kulturou. Rodina tím, jak s dítětem jedná, jaké k němu zaujímá postoje, jakou je oporou pro jeho vývoj či jakou citovostí jej zahrnuje, mu zprostředkovává zvládání základních vzorců socio-kulturního chování a myšlení. Díky nim dítě rozvíjí své vztahy k sobě samému, druhým lidem, širšímu sociálnímu okolí, k věcem a úkolům“ (Helus, 2007, s. 135). Když pak na rodinu blíže pohlédneme, můžeme ji považovat za živý organismus, protože se mění a přizpůsobuje okolnímu dění, ačkoli její hlavní poslání (výchova a začlenění dítěte do společnosti) zůstává zachováno. Vlivem společenských změn narůstal tlak na rodinu, především na její ekonomickou funkci, proto se proměnila i role mužů a žen. Dnes jsou rodiče povětšinou pracovně vytížení, v důsledku čehož může výchova dítěte stát v pozadí. Současná rodina je převážně nukleární, dvougenerační a rodiče většinou žijí v manželském svazku.¹ Specifické je pro ni vymáčení z pout, tradic a profesního předurčení. Jedinec je nezávislý, ale přenáší se na něj zodpovědnost, takže záleží jen na něm, jak si se vším poradí, čímž také dokazuje, že se mění ve svébytnou osobnost. Rizikem je jeho možná bezohlednost a sebestřednost (Matějček, 1994).

¹ Podle ČSÚ bylo v loňském roce uzavřeno nejvíce sňatků (50,8 tisíce) za posledních osm let. Rozvodovost naopak meziročně poklesla (25,0 tisíce) (Pohyb obyvatelstva - rok 2016. *Český statistický úřad* [online]. 2017 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ci/pohyb-obyvatelstva-rok-2016>).

1.1. Definice rodiny

V literatuře nalezneme mnoho definic pojmu rodina, např. podle toho, který vědní obor, která vědní disciplína, nebo který vědní směr na ni pohlíží. Pedagogický slovník uvádí, že je to „nejstarší společenská instituce vytvářející určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy a postoje, základy etiky a životního stylu“ (Průcha, 1998, s. 211).

Obecně je však rodina specifickou skupinou, mající svou vlastní dynamiku. Můžeme ji definovat jako malou primární, biosociální a neformální skupinu, která je společensky schvalovanou formou partnerského soužití. Narozením prvního dítěte vzniká mezi manželi (partneři) vazba, kdy se z manželství (partnerství) stává rodina. Rodiče přejímají odpovědnost za duševní a tělesné blaho dítěte a jejich povinností je o něho pečovat a vychovávat. Dítě se od rodiče stejného pohlaví učí chování k druhému pohlaví. Důležitým prvkem pro vznik zdravého vztahu mezi rodiči a dětmi je láska. Členové rodiny jsou spojeni pevnými příbuzenskými svazky, mezi sebou spolupracují a navzájem si pomáhají. Rodiče také dítěti předávají určité tradice, zvyky, hodnoty, postoje a způsob vzájemné komunikace. Předkládají mu i určité vidění světa, podle kterého si do jisté míry utváří vlastní obraz, a díky tomu si i lépe uvědomuje své místo a svou roli ve společnosti (Dunovský, 1999).

Rodinu můžeme vymezit také jako „skupinu lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoliv mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.“ (Kramer, 1980, podle Sobotkové, 2007, s. 24). V jejím širším pojetí je navíc zdůrazňováno, že za rodinu se může považovat i taková „skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti“ (Matoušek, 2003a, s. 187). Pokud však budeme rodinu považovat za systém, můžeme ji popsat jako „soubor částí a vztahů mezi nimi“ (Sobotková, 2007, s. 24).

Rodina je „neustále v interakci s okolním světem a pro její pozitivní rozvoj je důležité, aby byla co nejvíce otevřená. To však předpokládá zdravou rodinu, protože jinak při otevření dochází také ke vstupu nevhodných informací. Důležitou roli zde hrají rodiče, protože mohou do jisté míry nežádoucí působení filtrovat, a tím mírnit jejich následky. Špatné je, jestliže tato pojistka chybí“ (Grecmanová, 2000, s. 8).

1.2. Vliv rodinného prostředí na dítě

„V současné době se koncentrace pozornosti odborníků věd o výchově přenáší z dítěte také na jeho rodinné a širší společenské prostředí. Nemůžeme dobře znát dítě, aniž bychom poznali jeho rodinu a podnětnost rodinného prostředí pro rozvoj osobnosti dítěte“ (Vliv rodiny na rozvoj duševna a osobnosti člověka: *Psychologie v teorii a praxi* [online]. 2009 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/vliv-rodiny-na-rozvoj-osobnosti-cloveka>).

„Rodina by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu, to je ten největší vklad, který mu můžeme dát“ (Matějček, 1994, s. 17). V rodinném prostředí se dítě formuje již od svého narození, v důsledku toho to má velký vliv nejen na dítě, ale i na všechny členy rodiny. „Rodina může vývoj dítěte příznivě stimulovat, ale také může být brzdou tohoto vývoje, zdrojem zanedbání, utlumení, narušení vývoje schopností, charakteru, a celé osobnosti dítěte“ (Čáp, 1993, s. 388). „Charakter dítěte, jeho chování, myšlení a cítění, to všechno bývá zpravidla odrazem rodinného prostředí, toho, co dítě prožívá, co denně vidí a slyší, čeho je svědkem“ (Prchal, 1988, s. 18). Dítě se tedy vyvíjí během pravidelného kontaktu se společenským prostředím, proto se na utváření jeho osobnosti podílí více činitelů (např. materiální a bytové podmínky). Vlivem působení rodiny a jejího prostředí je tak ovlivňováno a poznamenáváno. Základem rodinného prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, by měla být důvěra mezi jeho členy a jejich nejbližšími. Díky pocitům bezpečí, lásky a přátelství, které zde prožívá, dokáže lépe reagovat na vzniklé situace, přejímat a osvojovat si v nich určité sociální role. Z toho vyplývá, že jedinec především v raném dětství (zvláště v prvních týdnech života) potřebuje dobré (citové) zázemí a (rodinné) prostředí, které mu jinou institucí než rodinou nemůže být kvalitně zajištěno.

Důležitým aspektem tedy je, aby rodiče dítěti uměli vyjadřovat svou náklonnost a lásku, aby se mohlo cítit vyrovnaně a šťastně. Samozřejmě k tomu nejlépe napomáhá i to, když rodina dostatečně plní všechny své funkce. Bohužel díky některým jevům, které se zde mohou objevit (např. komplikace ve vztazích mezi členy rodiny z důvodu jejího nedostatečného finančního zajištění, atd.), nemusí rodina fungovat, tak, jak by měla. „V současné době se stále častěji vyskytuje nadměrné pracovní vytížení rodičů, což má za následek nedostatek času na děti. V neposlední řadě je velmi zátěžovou situací pro všechny členy rodiny rozvod“ (Hel-lebrandová, 2005, s. 7).

Do prostředí rodiny se dítě rodí bez možnosti jeho výběru, proto je podstatné, aby mu pro jeho tělesnou, duševní a duchovní existenci poskytovalo podněty, které budou nejen rozvíjet všechny stránky jeho osobnosti, ale také mu pomohou s orientací ve všedním životě. Podle množství, druhů a výchovného významu podnětů, můžeme rozlišit čtyři typy rodinného prostředí (Vaněk, 1972, Kraus, 2008, podle Bendla, 2015), které tito autoři dále definují.

Prostředí podnětově zdravé je právě takové, které dítěti poskytuje vyvážené mnohostranné a kvalitní podněty, čímž mu pomáhá rozvíjet jeho osobnost a uspokojovat všechny jeho potřeby. Zde pak může lépe získávat kýžené pocity bezpečí a jistoty.

V prostředí podnětově chudém není dítě schopné se rozvíjet po všech stránkách jeho osobnosti. Nedostatečně se tedy rozvíjí po stránce citové, rozumové, motorické i sociální. Díky tomu bude moci hůře navazovat sociální kontakt a jeho celkový vývoj se tím zpomalí.

S prostředím podnětově přesyceným se podle mnohých autorů setkáváme stále častěji. Na jedince zde působí mnoho nejrůznějších jevů, což se pak může projevit na jeho psychickém stavu (může docházet až k psychické neurotizaci). Rodiče zde totiž pro dítě připravili plán nejrůznějších mimoškolních a volnočasových zájmových aktivit, takže díky časovému vytížení, nemá možnost odpočívat a hrát si s kamarády.

Prostředí podnětově jednostranné je typické tím, že jsou zde podněty, které na dítě působí vyvážené nerovnoměrně. Je zde rozvíjena pouze jedna stránka osobnosti, na ostatní tak není brán zřetel. Především se jedná o rodiny, které usilují o to, aby jejich dítě vynikalo např. v některé sportovní disciplíně, nebo aby se proslavilo jako hudební virtuóz. Mnohdy ani nehlídá na přání a pocity svého dítěte, prostě si jen chtějí skrze něho naplnit své očekávání a neuskutečněné sny.

V prostředí podnětově (závadném) závadovém se vyskytuje takové výchovné působení rodičů, které má na samotné dítě velký negativní dopad. Není pochyb o tom, že se zde nevyvíjí žádoucím a správným způsobem. Jedinec je tedy přímo ohrožen na svém životě. Když se toto zjistí, může být odebráno ze své rodiny (i proti vůli rodičů) do prostředí, které by bylo vyhovující a prospěšné.

„Někteří lidé si i přes to všechno myslí, že by měli nechat vyrůstat své děti bez jakýchkoliv zásahů a že jejich jedinou povinností je dítě krmit, šatit a zajistit mu přístřeší. Zvláště v případech, kdy narození dítěte nebylo plánováno, komplikuje těžkou finanční situaci anebo překáží v kariéře. Ať se nám to však líbí nebo ne, dítě potřebuje rodičovskou péči a dostatek kvalitních podnětů“ (Rheinwaldová, 1993, s. 15).

1.3. Funkce rodiny

Z předchozích kapitol vyplývá, že pro řádné uspokojování všech potřeb jednotlivých členů domácnosti, úspěšný vývoj a výchovu dítěte musí rodina zabezpečovat a plnit všechny své funkce. Jedná se tedy o jakési úkoly, které se vyvíjejí, mění a dostávají svou konkrétní podobu vlivem různých „společenských změn a proměnnou kulturních faktorů, které ovlivňují postavení rodiny ve společnosti i vztahy uvnitř rodiny“ (Ze světa psychologie: Role otce v rodině jako činitele ovlivňujícího vývoj dítěte. *Psychrometry* [online]. 2011 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://points.psychometry.cz/informace/view/39>).

Všechny tyto faktory pak ovlivňují úspěšnost v uskutečňování těchto funkcí v konkrétní rodině. Především v prvních letech života jedince, by mu rodiče měli zajistit takové protektivní prostředí, ve kterém by se lépe dokázal adaptovat na okolní jevy, a mohl si tak vytvořit základní pocit důvěry ve svět. Pro optimální chod rodiny nestačí, aby dané funkce uspokojily základní životní potřeby pouze daného dítěte (zvláště v době, kdy to potřebuje nejvíce), ale musí také zabezpečit potřeby a vhodné podmínky pro jeho rodiče (především v době stáří a při jejich onemocnění). S tím, jak se stupňuje společenský tlak a (ekonomické) požadavky na prostředí rodiny rostou, nemusejí rodiče zvládat zabezpečit všechny dané funkce. To záleží i na jiných faktorech (např. na velikosti, životním stylu, složení a vztazích). Grecmanová (2000) uvádí, že existují různá možná dělení, v zásadě by však rodina měla plnit tyto čtyři základní funkce, které se mohou i vzájemně prolínat, proto je nemůžeme chápat jako osamocené skutečnosti.

Biologicko-erotická (reprodukční) funkce slouží k zajištění přežití a udržení lidského rodu, s čímž je spojená i možnost předávání kultury a tradic budoucím generacím. Dotýká se tedy sexuálního života mezi manželi i jejich rozhodnutí ohledně toho, kolik chtějí mít děti (pokud není státem regulováno). Tato funkce je tedy biologicky velmi důležitá i z toho důvodu, že umožňuje vytvářet podmínky pro zdravý vývoj všech členů rodiny.

Ekonomicko-zabezpečovací funkce se dotýká ze širšího hlediska nejen oblasti materiální, ale také duševní a sociální. Z užšího pohledu v ní jde především o zajištění hmotných podmínek a potřeb členů rodiny. Je zde na místě odpovědnost rodičů za finanční zajištění a řádnou výživu svého dítěte, ale také povinnost dítěte v dospělém věku zajistit toto všechno i jeho stárnoucím rodičům. S ohledem na to, že bohužel ne každá rodina může plně nebo částečně zabezpečit dítě po všech těchto stránkách, může rodičům částečně pomoci stát prostřednictvím dávek sociálního zabezpečení a dalších příspěvků.

Emocionální funkce je z hlediska rodiny jedinečná a nezastupitelná. Mezi jejími členy vzniká silné láskyplné pouto, které dotváří citové a harmonické prostředí, jež je založeno na vzájemné podpoře. Díky tomu poskytuje pocit lásky, bezpečí, jistoty a porozumění. Tím zde dítě nalézá útočiště, protože si uvědomuje, že je zde přijímáno takové, jaké je, a vždy se mu dostane pomoci a pochopení, kdykoli bude potřebovat.

Výchovná funkce působí především na dítě. Jde tak o záměrný, cílevědomý a dlouhodobý proces, jehož cílem je jeho všestranné formování, které má adaptační a anticipační charakter, a jež by měl připravit jedince na skutečný samostatný život ve společnosti. Zde se dítěti předávají cenné informace, které si nese po celý život. Tím máme na mysli hlavně hodnoty, tradice, zvyky atd., které jsou podmíněny nejen kulturou, ale také životem a charakterem dané rodiny.

Do základních funkcí můžeme ještě řadit i funkci socializační, která je důležitá při přizpůsobení dítěte společenskému životu, tak, aby se mohlo řádně zařadit do kontextu dané kultury, a osvojit si tím určité způsoby chování, které jsou zde na denním pořádku. Dále je tato funkce pro dítě podstatná i v tom, aby pochopilo různé vztahy mezi lidmi (sociální pozice a role), a aby dokázalo odlišit kladné i záporné jevy a vlivy, které na něj mohou působit. Je tak důležitá pro další rozvoj a směřování osobnosti (Lovasová, 2005).

Vzhledem k předešlému můžeme definovat ještě rodinnou resilienci, což „je taková vlastnost rodiny, která jí umožňuje udržet si zavedené vzorce fungování, i když je konfrontována s rizikovými faktory. Jde o schopnost rodiny rychle se zotavit z krize nebo z přechodné události, která vyvolala změny v rodinném fungování“ (Sobotková, 2007, s.136).

Vedle základních funkcí plní rodina ještě vedlejší (sekundární) funkce, do kterých spadá např. zájmová (realizace zájmů uvnitř rodiny), rekreační (společné dovolené, výlety) a morální (zodpovědnost za své činy, manželská věrnost, životní styl) (Musil, 2014).

„Zdravá rodina“ tedy zaručuje dostatečné plnění všech uvedených funkcí, ve kterých se naplňují pocity lásky a sounáležitosti, které jsou klíčové pro všechny její členy. Tím dojde i k tomu, že rodiče mohou na své dítě (tedy jeho osobnost) po celý jeho život pozitivně působit, což se může projevit v jeho vztahu nejen k nim, ale i k ostatním lidem ve společnosti. Jak již z předešlého vyplývá, takovéto prostředí dítěti poskytuje péči, ochranu a tak napomáhá po všech stránkách (bio-psycho-sociálních) k jeho normálnímu vývoji (Sobotková, 2007).

Rodiče také dítěti předávají normy a hodnoty, které jsou pro rodinu důležité a společností schvalované. Jelikož se jedná o protektivní prostředí (např. pro slabé jedince) a materiální i finanční zázemí, tak mohou jednotlivci toto místo vnímat jako bezpečné. Vlivem předšlého můžeme určit jevy, které se odrážejí na kvalitě fungování konkrétní rodiny. Jedná se o to, do jaké míry jsou členové spokojeni se životním stylem, dovedou-li konstruktivně řešit konflikty, jaký vztah k sobě zaujímají manželé (partneři), jestli dokáží vyjádřit své city a projevit svou sexualitu, a jaké vztahy mají se širší rodinou a s přáteli (Sobotková, 2007).

1.4. Klasifikace rodiny podle funkčnosti

Z praxe ale vyplývá, že se každá rodina běžně setkává s různými situacemi, ve kterých se vynořují a kulminují různé problémy, takže může (dočasně) ztrácet na své funkčnosti. Pak už je jen na jedincích, jak si s nimi dokáží poradit. Bohužel se právě objevují taková prostředí, kde členové neumí problémy dlouhodobě řešit, tím se mohou ocitát v bludném kruhu, což může mít dopad i na dítě. Helus (2007) uvádí, že rodinu můžeme rozdělit právě podle toho, zda plní nebo neplní své základní funkce (funkční, funkční s přechodnými, více či méně vážnými problémy, problémová, dysfunkční a afunkční).

Rodina funkční (harmonická) je právě ta, která plní dostatečně své základní funkce, uspokojuje všechny potřeby svých členů a zajišťuje podmínky pro kvalitní vývoj a socializaci dítěte. Pokud se před rodinu postaví nějaký problém, je schopna ho řešit.

Rodina funkční s přechodnými, více či méně vážnými problémy si problémy dokáže uvědomit, postupně je sama vyřeší, díky čemuž se také vztahy v rodině upevní. Ve společnosti je takovýchto rodin asi většina (nejedná se tedy o nic závažného). Vše zde vzniká v důsledku vnějších okolností, charakterových vlastností a rysů jednotlivců, nebo jejich pocitu z osobního selhání v určité oblasti. Problémy mohou vyústit v konflikty a hádky z nedostatku hmotných prostředků, z výchovných nebo jiných problémů s dítětem, nebo z rozkolu v manželství (partnerství).

Rodina problémová je již ta, ve které se vyskytují závažnější problémy, kterými je rodina značně zatížena. Jen obtížně a nejistě naplňuje své funkce, proto jí hrozí rozpad. Jedinci sice sami usilují o nápravu, ale pokud vědí, že to nezvládnou, tak hledají pomoc jinde. Bohužel je většinou platná pouze prozatímně. Rodiče mohou vše vyřešit rozvodem, při němž si uspořádají své záležitosti. Níže je uvedeno devět nejčastějších typů problémových rodin.

Nezralá rodina se vyznačuje tím, že manželé (partneři) nejsou zralí ani dostatečně zkušení na to, aby byli dobrými rodiči. Může zde být ohrožen citový vývoj dítěte. Nezralost je typická např. v následujících oblastech. Nezralost v oblasti zaměření, životních hodnot, životního způsobu je taková, kde mladí rodiče mívají mnoho problémů v citové oblasti, nemají ujasněny životní cíle a hodnoty, rádi odkládají či odbývají povinnosti s domněním, že je za ně někdo vykoná. Nezralost v oblasti zkušeností se projevuje tím, že mladí rodiče mají málo vědomostí o tom, jak dítě vychovávat a pečovat o ně, a tak mají tendenci vše zlehčovat. Nezralost v oblasti citů nastává tehdy, když jsou mladí rodiče častěji vznětliví a nedokáží udržet rodinný klid a pohodu. Nezralost v sociální a ekonomické oblasti nastává v důsledku toho, že rodina není dostatečně finančně zajištěna a mohou zde vznikat konflikty mezi rodiči a prarodiči.

Přetížená rodina je taková, kde rodiče vlivem vnějších jevů působí negativně na dítě. To pramení z působících problémů, které dopadají na matku i otce. Vše ale závisí na tom, jakou mají rodiče frustrační toleranci, je-li totiž nízká, nezvládají zpracovávat tyto vlivy, a vše se tak projevuje jako zátěž. Přetížení rodiny tedy vzniká v důsledku působení následujících jevů. Přetíženost konflikty, přetíženost rodičů narozením dalšího dítěte, přetíženost starostmi způsobenými nemocí v rodině, přetíženost citovým strádáním a přetíženost bytovými a ekonomickými problémy.

Ambiciózní rodina je rodina, která staví ambice rodičů do popředí, a dítě na vedlejší kolej. Rodiče mohou být pohlceni svou kariérou, honbou za penězi a drahými věcmi tak, že jim ani nezbyvá tolik času na dítě. To pak může po citové stránce velmi strádat, ačkoli od rodičů bude dostávat drahé dárky jako kompenzaci za ztracený čas. O takovéto dítě se většinou starají prarodiče nebo chůva.

Perfekcionistická rodina klade na dítě vysoké a nepřiměřené nároky, proto se dítě nemůže přirozeně a harmonicky vyvíjet. Rodiče nehledí na jeho stránky osobnosti, a tak se při plnění nejrůznějších věcí dostává do rozporu se svými schopnostmi, zájmy a vnějšími možnostmi. Tím se může ocitát pod neustálým tlakem a strachem z neúspěchu.

Autoritářská rodina vyžaduje automatickou poslušnost od všech členů rodiny. Panují zde přísné zákazy a příkazy, za jejichž porušení stihne viníka (tělesný) trest. Dítě tak žije pod neustálým tlakem a strachem, proto nemá možnost uplatnit a rozvinout své zájmy a prosadit své názory.

Rozmazlující (protekcionistická) rodina zvýšeně a starostlivě pečuje o dítě a snaží se mu ve všem vyhovět. Zcela zde tedy chybí výchova k odpovědnosti. Jsou tři druhy tohoto ochranného mechanismu. Protekcionismus útočný, ofenzivní (brání dítě ať si to nezaslouží), protekcionismus soucítící (rodiče podsouvají dítěti ukřivděné a trpitelské postoje) a protekcionismus služebný (rodiče dítěti slouží a ve všem mu vyhoví).

Nadměrně liberální a improvizující rodina postrádá pro dítě jakýkoli řád, program a výchovné cíle, proto zde roste jako „dříví v lese“. Názory dítěte mají stejnou váhu jako jeho rodičů. Typická je zde improvizace.

Odkládající rodina dělá přesně to, co napovídá její název. Dítě je zde často svěřováno jiným lidem do péče. Mohou to být prarodiče, příbuzní, kamarádi, ale i volnočasová zařízení a družiny. Z tohoto důvodu se narušuje vazba mezi dítětem a jeho rodiči. Dítě tak po citové stránce strádá, nemůže se napojit na primární osoby. Z toho pramení jeho deprivací stavy.

Disociovaná rodina je posledním typem problémové rodiny, protože narušuje vztahy uvnitř nebo vně rodiny. Narušení vnějších vztahů má za následek buď úplnou odtážitost od okolí, nebo naopak četné kontakty, které jsou vypjaté až konfliktní. Narušení vnitřních vztahů představuje odtržení a uzavřenost mezi členy rodiny, nebo konfliktnost až nepřátelskost mezi jednotlivci. Vznikají tak četné problémy v komunikaci a citové oblasti jedinců. Dítě je z prostředí rodiny deprimované a souvislosti s jeho věkem reaguje různě na nastalé situace.

Rodina dysfunkční narušuje vše včetně všech základních funkcí, které by měla rodina plnit. Ohroženými se v tomto prostředí stávají hlavně děti, pro které je až nesnesitelné zde vyrůstat. Rodiče si sami nedokáží pomoci, proto vyhledávají pomoc jinde, bohužel se doporučeními neumí nebo nezvládají řídit. Je tak nutný zásah nějaké veřejné instituce (např. OSPOD neboli orgán sociálně-právní ochrany dětí), kdy pak může být dítě odebráno z prostředí rodiny.

Rodina afunkční ohrožuje dítě plně na životě, protože vůbec neplní své funkce. Již je nemožné napravit toto sociálně patologické prostředí s nežádoucími jevy (alkoholismus, fyzické a psychické týrání atd.). V takových případech soud rozhodne, že je pro dítě nejlepší a nejbezpečnější, když bude odebráno z původní rodiny, a předáno do normálního a pro vývoj zdravého prostředí (osvojení, pěstounská péče apod.).

1.5. Porucha rodiny

Porucha rodiny je taková „situace, kdy rodina z nějakého důvodu a v různé míře neplní základní požadavky a úkoly dané společenskou normou a vyjádřené očekávání na adekvátní začlenění jejích členů do společnosti“ (Dunovský, 1986, s.12). Rodiče tedy selhávají v plnění všech nebo jen určitých základních povinností a funkcí rodiny. Příčiny rodinné poruchovosti můžeme zjišťovat podle toho, jakým způsobem rodiče vychovávají své dítě (jestli se mohou či nemohou, chtějí či nechtějí, dovedou či nedovedou postarat). Faktory, které toto všechno ovlivňují, můžeme dělit na objektivní (vnější okolnosti), jež jsou na vůli rodičů nezávislé, subjektivní, které naopak závisí na jejich vůli (např. jejich uskutečněná rozhodnutí a sociálně patologické jevy) a smíšené (Dunovský, 1986, podle Lovasové, 2006).

Z předchozího tedy vyplývá, že porucha se může týkat jedné i více základních funkcí rodiny. Porucha biologicko-reprodukční funkce se projevuje zvláště ve dvou rovinách. V té první manželé (partneři) nechtějí, nebo nemohou mít z různých důvodů dítě. Ve druhé se pak jedincům narodí dítě postižené (např. následkem genetického zatížení v rodině). Porucha ekonomicko-zabezpečovací funkce se tedy týká nedostatečné zabezpečení rodiny finančními a hmotnými prostředky, potřebnými k životu jedinců. Porucha emocionální funkce značí, že je zde narušeno citové a emocionální prostředí, kde se dítě nemůže poklidně vyvíjet. Porucha funkce socializačně-výchovné jde až tak daleko, že rodiče (jak již bylo uvedeno výše) nemohou, nechtějí či se nedovedou o dítě postarat. Když se rodiče nemohou o dítě starat, tak to vyplývá především z vlivu okolních (vnějších) faktorů. Jde např. o situace, kdy vlivem rozpadu rodiny, nebo z důvodu úmrtí rodičů, se musí postarat o děti a domácnost někdo jiný, nebo nějaká instituce (Lovasová, 2006).

Proč se rodiče nedovedou o dítě postarat, vychází především z jejich osobní nezralosti a z neschopnosti vyrovnat se s narozením dítěte. Když se o dítě rodiče starat nechtějí, má to co dočinění s tím, jakým osobnostním a biologickým vývojem prošli. Na základně osobnostních předpokladů jedinců, můžeme určit, zda se jedná o psychotickou poruchu, pramenící z disharmonického vývoje. Rodiče tedy v péči a ve výchově dítěte selhávají, a zvláště nezralí rodiče upřednostňují své zájmy na úkor jejich potomka, který tak strádá a jeho celkový vývoj i školní úspěch je ohrožen. Poruchy v péči o dítě mohou mít i jiný charakter. Např. v protekcionistické rodině je o dítě až příliš pečováno, proto může trpět těžkou neurotizací s poruchami sociální adaptace. Naopak rodiny dysfunkční a afukční si k dítěti pěstují až nepřátelský vztah, což může vést k týrání, zneužívání a nakonec i k jeho úmrtí (Dunovský, 1986).

K tomu, abychom mohli určit přesné příčiny poruchovosti rodiny, potřebujeme znát všechny dostupné informace (subjektivní i objektivní). Hlavní kritéria, podle kterých se toto zkoumá jsou samozřejmě stabilita rodiny, osobnosti členů rodiny, projevovaný zájem a péče o dítě. Někdy bývá těžké dívat se pod povrch problémů a odhalit tak přechodné či jiné poruchy, pod nimiž se může skrývat něco zásadního, co těžce rodinu ohrožuje a narušuje harmonický vývoj dítěte. Důležitá je proto včasná a přesná diagnóza, která je nejlépe stanovena odborníky. Pro jednotlivé členy rodiny, ale v důsledku i pro celou společnost, je tedy podstatné přesné stanovení konkrétního zjištění a jeho náprava (Dunovský, 1986).

2. Dysfunkční rodina

Dysfunkční rodina byla již zmíněna v souvislosti s dělením rodiny podle její funkčnosti. Její název napovídá, že se jedná o protiklad k rodině funkční. Dysfunkce je tak podle jedné z možných definic „narušená, snížená funkce, vada či postižení. Může se jednat také o takový důsledek lidského vědomého jednání, který negativně zasahuje celek společnosti (a její jednotlivé organizace, instituce), její adaptační schopnost, integraci, uskutečňování cílů nebo zachování struktur. Dysfunkce je pak všechno, co je škodlivé pro další existenci společnosti“ (Jandourek, 2001, s. 67).

V takovéto rodině se tedy vyskytují vážné poruchy některých nebo všech funkcí, které poškozují rodinu a narušují vývoj dítěte (ohrožují pozitivní vývoj a jeho stabilitu). Dysfunkční rodina tak ani nezvládá starost o běžný chod domácnosti (nikdo se neřídí danými požadavky) (Dunovský, 1999). Vztahy mezi rodiči jsou často konfliktní, tím se porušuje rodinné klima a jeho schopnost stmelovat členy dohromady se vytrácí. V takovýchto případech je reakcí na nepřátelské a poměrně konfliktní chování buď odplata nebo rezignace. Rodinné krize mají často dopad na dítě (vyvolávají pocit ohrožení a nadměrnou zátěž). Dítě je po všech stránkách deprimované (obzvláště v citové oblasti), z důvodu neuspokojitelnosti jeho základních potřeb, což může vyústit až v hledání velice nebezpečných náhradních hodnot (Matějček, 2002). Je zde také zajisté narušena důvěra v rodinné prostředí i v jednotlivce, proto je těžké a nepředstavitelné sdělit ostatním své pocity, rozhodnutí a problémy, které dotyčného postihují. Se svými potřebami a přáními se nejenže nemůže nikomu svěřit (mnohdy jsou přijímané velmi negativně a odmítavě), ale zároveň toto prostředí mu neumožňuje je naplňovat. Z toho plyne, že se zde nemohou vyskytovat jevy, jako jsou pomoc, podpora a hodnoty, které by členové rodiny společně sdíleli (Mlčák, 2003).

Matoušek (1993) uvádí, že, pokud přijdou členové rodiny mezi sebou do kontaktu, již od první chvíle očekávají hádku nebo alespoň jisté nepříjemnosti. Jedinci se tak od sebe (raději ještě více) vzdalují a společně strávený čas je tak omezen na minimum. Zároveň však na sebe a na ostatní mnohdy kladou vysoké požadavky (jak po osobnostní stránce, tak po stránce výkonnostní – plnění různých činností v domácnosti apod.), které však vlivem (nevysvětlitelných) okolností mění. Celkově plnění rolí a odpovědnost jednotlivých členů rodiny je také rozdělena nejasně a předává se mezi nimi dosti nelogicky. Každý se jí snaží co nejlépe a nejvíce vyhybat, nebo ji strhává sám na sebe, ačkoli jí není schopen zvládnout unést.

Vše včetně komunikace mezi nimi uvázlo v zavedených stereotypních jevech, které se nikdo nesnaží změnit a nacházet nové způsoby pro domluvu. Dále autor uvádí, že nízká míra komunikace nemusí značit jen to, že členové spolu nechtějí, nebo nemohou (např. neví jak) komunikovat, ale díky vlivu mluvčího, který se povětšinou zvolí do této role sám, ztrácí členové chuť a iniciativnost v tom cokoli druhým sdělovat. Mluvčí, nejen, že vztahuje pozornost sám na sebe, ale svou získanou mocí, může celé rodinné prostředí ovládat, a ostatním tak nezbyvá nic jiného než přihlížet a na ničem se nepodílet (občasný odpor členů vychází naprázdno).

2.1. Typologie dysfunkční rodiny

Podle výše uvedené charakteristiky se rodinná dysfunkce projevuje různě, a proto existují i odlišné typy dysfunkční rodiny. K nejrozšířenějším typům dysfunkční rodiny patří kromě rodiny nezralé, přetížené, ambiciózní, autoritářské, protekcionistické, liberální, odkládající a disociované (všechny jsou definovány v typologii rodiny), ještě rodina nevlastní a rozvodová. Nevlastní rodina se vytváří v důsledku rozvodu, tím, jak vzniká nové manželství (partnerství). Problémy, které zde vyvstávají, vyplývají z odchodu jednoho z manželů (partnerů) a příchodu manžela (partnera) nového. Rozpor se také projevuje i v oblasti rodinných tradic, nejen, že nový manžel (partner) do rodiny vstupuje s určitými zvyky a tradicemi, které se setkávají s tamními zvyklostmi, ale i dítě zvláště při střídavé péči se setkává s jiným působením. To vše se zvláště projevuje při jeho výchově a péči. Dítě také může mít na počátku různá očekávání a představy o nevlastním rodiči, takže pokud se nevyplní, může být vystaveno pocitům strachu nebo zlosti. Může tak mít pocit rozštěpenosti mezi vlastním a nevlastním rodičem. Kvůli tomu je často vystaveno pocitům viny a úzkosti, které se navenek projevují neurotickými stavy nebo poruchami chování. Rozvodová rodina je pak ta, kde se teprve manželství (partnerství) rozpadá. Na jednotlivé členy rodiny působí rozvod jako psychická zátěž (jsou pod stálým tlakem) a zvláště na dítě má velký dopad. Prostředí rodiny je tak negativně ovlivňováno a jeho celkové klima se stává pro členy kritickým. Konflikty jsou zde na denním pořádku a bohužel se nevyhýbají ani dítěti (často je jim přítomné), proto bývá snadno do hádek zatahováno, a může být i jejich předmětem. V rodině se také vytvářejí různé koalice, které nemusí mít dlouhé trvání, a mohou se měnit. Většinou ale bývají obráceny proti rodiči, který rodinu opouští (Mlčák, 1996).

K problémovým, dysfunkčním a afunkčním rodinám můžeme přiřadit mnoho typů klinických i neklinických rodin. Klinická rodina je již předána do péče příslušným odborníkům, jejichž pomoc je pro rodinu neocenitelná. Poskytují ji terapeutickou a sociální podporu, přičemž je kladen důraz na osobní blaho dítěte. V takovýchto rodinách se mohou nacházet rodiče i děti, kteří trpí různými druhy postižení (smyslové, tělesné a duševní) či onemocnění. Jedná se např. o mentální retardaci, ADHD (hyperaktivita s poruchou pozornosti), ADD (porucha pozornosti) atd. U jedinců se také mohou vyskytovat různé poruchy chování, s čímž souvisí i sociálně patologické jevy (gamblerství, alkoholismus, toxikomanie aj.) (Matoušek, 1993; Mlčák, 1996). Nejčastějším typem klinické rodiny je zanedbávající či týrající rodina. Osobnost jedinců (zvláště rodičů) je zde vážně narušena. To může souviset s jejich psychopatií, somatickým postižením nebo frustrací životního smyslu. V rodině tak dochází k fyzickému nebo psychickému týrání, zanedbávání a (sexuálnímu) zneužívání. Pokud je takto zacházeno s dítětem, jedná se o syndrom CAN (syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte). Zvláště pro dítě je rodinné prostředí ohrožující a jeho nevhodné podmínky umožňují vznik různých poruch duševního a tělesného vývoje. Rodiče nehledí na potřeby svého dítěte a staví je do pozadí, čímž u dítěte propuká deprivace i subdeprivace (Langmeier a Matějček, 1969, podle Mlčáka, 1996). Neklinická rodina není v kontaktu se žádnými institucemi. Zde bychom mohli zařadit rodiny, které se např. odlišují od majoritní společnosti (rodiny národnostně etnických menšin a uprchlické rodiny). Patří sem ale také rodiny neúplné nebo rodiny svobodných matek (Mlčák, 1996).

2.2. Výchovné styly v dysfunkční rodině

Z uvedeného vyplývá, že se dysfunkční rodina liší a vzdaluje od rodinného modelu, který je ve většinové společnosti vnímán jako normální. To platí i při rodinné výchově. Odlišnost výchovného působení je dána nedostatečným plněním společenských požadavků, které jsou na výchovu kladeny. Řádná výchova dítěte v takovémto prostředí je pro rodiče značně problematická. Dnes si již plně uvědomujeme vliv péče a výchovy na celkový život jedince. Řežáč (1998) uvádí, že neadekvátnost výchovného stylu v rodině má za následek, že si dítě nese do života špatné vzorce a příklady chování, které mohou negativně ovlivnit jeho jednání (k okolí i k sobě samému) a budoucí výchovu jeho dítěte. Na základě těchto skutečností vymezuje tyto výchovné styly, podle charakteristiky interakce mezi rodiči a dítětem.

Nejednotný přístup můžeme určit tam, kde na dítě působí dvě odlišné tendence, díky kterým může být zmatené a nerozhodné. Tím je mu zabráněno vytvořit si vlastní a stabilní identitu.

Proklamativní přístup je takový model, ve kterém se vyskytuje nejednotná výchova jako v předešlém, ale s tím rozdílem, že zamýšlené jednání rodičů se neshoduje se skutečností. Ti tedy sice udají nějakou normu, ale ta nedojde svého naplnění v jejich daných postupech i v jejich chování vůči dítěti.

Povolný přístup sice deklaruje normy, ale při jejich domáhání je nedůsledný a nakonec od nich může ustoupit. Pro dítě je tento výchovný přístup nejednoznačný. Rodiče mohou tento styl volit např. z důvodu zhoršeného zdravotního stavu jejich dítěte, nebo kvůli jejich osobnostním rysům a vlastnostem (nedůslednosti atd.).

Nedůsledný přístup, jak již z názvu vyplývá, je také stejně jako povolný styl nedůsledný, ale k tomu ještě je na dítě vyvíjen značný nátlak na splnění požadavků. Výchova tak pro všechny bývá velmi náročná, na druhou stranu však její cíle nejsou rodiče schopni naplnit (dotáhnout do konce).

Potlačující přístup převažuje u rodičů nechtěných dětí (tzv. zavrhuje výchova). Dítě jim tak už jen svou existencí připomíná jejich osobní zklamání nebo očekávání a nenaplněné sny. Např. nepřátelská forma výchovy k postiženému dítěti, které nemůže naplnit ideály jeho rodičů, proto bývá utlačováno. Dítě je tak trestáno, ponižováno a následně zahrnuto do různých forem stavů prožívání této reality (vzdor nebo pasivita).

Podplácející přístup se projevuje v rodinách, kde je dítě pozitivně odměňováno za vše, co vykoná, ačkoli se mnohdy jedná o běžné a jednoduché úkony. Rodiče neustále odměňují své dítě i za jeho slušné a přijatelné chování.

Rozmazlující přístup uplatňují především rodiče, kteří jsou citově závislí na svém dítěti, a mají strach z toho, že se jim odcizí. Jedná se především o jedince, kteří museli dlouhou dobu usilovat o narození svého dítěte, nebo mají nějaké specifické vlastnosti osobnosti, které toto podmiňují. V důsledku toho mu neumožňují osamostatnit se z jejich vlivu. Vše, tedy i celkový chod domácnosti, dítěti podřídí, protože chtějí uspokojit jeho přání.

Protekční přístup zastávají rodiče (nebo jen jeden z rodičů) vůči svému dítěti. Projevuje se to v jejich větší pozornosti a podpoře k jedinci, než k někomu jinému (např. druhému dítěti). Často dítě ale bývá prostředkem v soupeření s jejich okolím (podívejte moje dítě je takové a takové), ale i se sebou samými (bude v tom lepší než já atd.).

Skleníkový přístup preferuje takovou výchovu, která bude v souladu s danými normami v rodině, ale mimo rodinu bude neúčinná. Dítě se tak utváří ve vztahu k těmto normám. V rodině prospívá, dobře se vyvíjí, ale mimo rodinu selhává a neprospívá.

Moralizující přístup vyskytující se v rodinné výchově, upřednostňuje stanovené normy (řád a pravidla), které se za každou cenu musí dodržovat. Nabádá jedince, aby normy dodržovali, jinak je čeká trest nebo sankce.

Puntičkářský přístup se vyznačuje tím, že dává značný důraz na detaily. Neustále obezřetně sleduje projevy, jednání a aktivity dítěte. Rodiče tak dítě pořád poučují a vše mu vyčítají. Dítě je tak z neustálého tlaku neurotizováno.

Zanedbávající (nedostatečný, deprivující) přístup se objevuje v rodině, která nedostatečně uspokojuje potřeby svého dítěte. Proto se u něj objevuje deprivace, která negativně ovlivňuje jeho celkový vývoj a školní prospěch.

Úzkostný přístup je příznačný pro rodiče, kteří až úzkostlivě sledují chování a činnosti svého dítěte. Vše pramení z jejich neopodstatněného strachu z toho, aby si neublížilo, což vyplývá z interakcí s dítětem. Proto mu brání v nejrůznějších činnostech, odstraňují mu překážky a vše, co by mohlo být potenciálně nebezpečné. Tím, že je zbaveno volnosti a vlastní iniciativy, prožívá stále pocit frustrace nebo subfrustrace.

Autoritářský přístup chápe rodiče jako nejvyšší a jedinou autoritu, a podle toho také přistupuje k dítěti. Na dítě je vyvíjen nátlak a útlak, je tak omezeno a mnohdy i odmítáno.

Perfekcionista přístup usiluje o co největší dosažení dokonalosti u dítěte. Rodiče stanoví cíle, které by jejich dítě mělo splnit, čímž si kompenzují své neuspokojené potřeby a nedosažené sny. Dítě je tak opomíjeno a jeho přání jsou přehlížena. Nadměrné přetěžování dítěte vede k jeho nejrůznějším obranným postojům, které rodiče nedokáží pochopit.

2.3. Dítě v dysfunkční rodině

Dítě v rodinném prostředí pocítuje a vnímá silně vše, co se zde odehrává. Ještě více je to umocněno tím, pokud je rodina dysfunkční. Takže veškeré dění má na něj veliký dopad (po psychické i fyzické stránce). Následky mohou přetrvávat až do dospělosti, kdy se mohou náhle projevit. „Lidé, kteří byli v dětství sami zanedbáváni nebo týráni a neměli možnost zažít jinou zkušenost v oblasti péče o dítě, jsou jako rodiče velmi znevýhodněni a jsou nositeli vyšší pravděpodobnosti, že budou péči o své vlastní děti také zanedbávat“ (Bechyňová a Konvičková, 2008, s.36).

Jak již bylo uvedeno výše, dysfunkční rodina není schopna uspokojovat psychické i fyzické potřeby svých jednotlivých členů. V takovéto rodině v důsledku jejího řádného neplnění funkcí, může být vývoj dítěte deformován. Děti mohou chybět i důležité zkušenosti, které mu rodina není schopna předat, ačkoli jsou důležité pro život ve společnosti. V dysfunkční rodině, která je zanedbávající či týrající, se setkáváme s velmi negativními jevy, které mohou být směřovány na členy i příbuzné rodiny. Tím nejzávažnějším je syndrom CAN (syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte), který můžeme definovat jako „nenáhodné jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby, které je v dané společnosti odmítané a nepřijatelné, jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popř. způsobuje jeho smrt“ (Dunovský 1995, podle Vágnerové, 2004, s. 47).² Jedná se tak o závažné a nevhodné projevy, které se uplatňují vůči dítěti, díky čemuž trpí. Jedním z nich je týrání, které se vyskytuje ve dvou podobách, které se mohou prolínat. Fyzické týrání je takové, kdy rodiče (nebo rodič) dítě např. fyzicky napadají, nepřiměřeně bijí, jsou vůči němu agresivní a vyhrožují mu. V některých případech může skončit až úmrtím dotyčného. Dítě je také mnohdy úmyslně zatahováno do konfliktů a hádek, které probíhají mezi rodiči, takže může snadno dojít k úhoně.

² „Dnes se předpokládá, že jím trpí přibližně 1-2% dětí. Nějakou zkušenost s psychickým týráním, které je pravděpodobně běžnější než týrání fyzické, udává 69 % českých dospělých. Katamnestické studie uvádějí, že 20–25 % dospělé populace má z dětství nějakou sexuální zkušenost s dospělou osobou, v České republice to bylo 33 % žen a 17 % mužů. Sexuálním zneužíváním jsou ohroženy mnohem více dívky, poměr zneužitých dívek a chlapců je udáván v rozmezí 10–2 : 1. Přesnější určení jejich počtu není možné, protože celá řada případů není zachycena. Přesnější vymezení počtu sexuálně zneužívaných dětí je ještě obtížnější, protože o značné části z nich se nikdy nikdo nedozví. Zanedbávání mohou být vystaveny děti od raného věku, totéž platí i o týrání. V nadpoloviční většině jsou týrány děti mladší šesti let. Zanedbáváním i týráním bývají ve stejné míře postiženi chlapci i dívky (Dunovský, 1995, 1996; Vaníčková a kol., 1997; Graham a kol., 1999; Malá, 2000; Pöthe, 2000; Krejčířová, 2001; Halfarová a kol., 2002).“ (Problémy spojené s nevhodným působením rodiny: Syndrom CAN. *Portál* [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=4150>).

Psychické týrání se projevuje neuspokojováním psychických potřeb dítěte. Jde o nepřátelský vztah a postoj vůči jedinci, což se projevuje verbálně (např. jako slovní agrese a zesměšňování) i neverbálně (např. odmítáním a ignorováním), a má za následek různé zdravotní potíže, které pramení z jeho psychiky (např. různá psychosomatická onemocnění). Jedinec tak prožívá různé emoční stavy (smutek, strach atd.), má nízkou sebedůvěru, uzavírá se do sebe a má problém s přijímáním a opětováním vřelých a přátelských citů.

Dalším jevem je zanedbání, kdy rodiče zanedbávají péči a výchovu dítěte, neposkytují dítěti dostatek hmotných i duchovních prostředků (ošacení, výživu atd.) a nedbají na jeho zdravotní stav i povinnou školní docházku, kdy dítě nevodí (nechodí) vůbec do školy nebo jen sporadicky. Takové jednání může být tedy definováno jako „rodičovská nevšímavost vůči podstatným potřebám dítěte – takoví rodiče nereagují na zřetelné signály nouze nebo deprivace svých dětí“ (Matoušek, 1993, s. 85).

Jako další a naposled zde uváděný ohrožující vliv, který má negativní dopad na dítě, je zneužívání. Jeho nejčastěji diskutovaná a zmiňovaná forma ve vztahu k dítěti je sexuální zneužívání. „Většina sexuálně zneužívaných dětí má v dospělosti potíže s navazováním vztahů k opačnému pohlaví. Dítě obtížněji dospívá, může se i paradoxně fixovat na rodiče, který ho sexuálně zneužívá (zvláště syn na matku). Mnoho zneužívaných dívek se stává prostitutkami. Sexualita se stala převažujícím prostředkem komunikace, jsou zvyklé na to, že projev přízně následuje za projevem sexuálního zájmu. Přitom k samotnému sexu mají postoj chladný, instrumentální. Mnoho sexuálně zneužívaných chlapců propadá v dospělosti drogám a alkoholu, mnoho jich žije bez trvalého partnerského vztahu. Někteří z nich mají neskrývaně nepřátelský postoj k opačnému pohlaví“ (Matoušek, 1993, s. 86).

Obecně lze tedy říci, že dítě, které je takovýmto závažným jevem vystaveno, může trpět posttraumatickým stresovým syndromem, úzkostmi i depresemi, které mohou vyústit v sebe-poškození až v pokus o sebevraždu, a poruchami příjmu potravy (Weiss, 2000).

„Culbertson a Schellenbach (1992) došli na základě svého výzkumu k závěru, že určité vlastnosti rodičů zvyšují riziko špatného zacházení s dítětem (je možné předpokládat, že tyto vlastnosti snižují pravděpodobnost přijatelného chování k lidem obecně):

1. Nedostatky v sociální orientaci, omezená schopnost empatie, neporozumění potřebám jiného člověka, rigidita, osamělost a problémy v mezilidských vztazích.
2. Problematické sebehodnocení, nízká sebeúcta, nespokojenost s rodičovskou rolí.

3. Rizikové chování, které se projevuje nedostatečnou sebekontrolou a nízkým sebeovládáním, impulzivitou a potřebou projevit negativní city.
4. Špatná zkušenost z vlastního dětství: 70 % lidí, s nimiž v dětství rodiče nezacházeli přiměřeným způsobem, mělo sklon chovat se podobně“ (Problémy spojené s nevhodným působením rodiny: Dysfunkční rodina. *Portál* [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=4150>).

3. Prarodiče

„Prarodiče patří do rámce našich vztahů. Patří k hnízdu, ze kterého člověk pochází. Ať už člověk toto hnízdo miluje, odmítá, opouští nebo integruje do své dospělosti – jsou v něm ukryty prvky naší vlastní identity“ (Hauser-Schöner, 1996, s. 54). „Dítě potřebuje v prvních dvou letech života ze všeho nejvíc lásku; především matky, ale i otce, prarodičů a sourozenců“ (Mádrová, 1998, s.14). Narození dítěte tak zasáhne nejen jeho rodiče, ale i širší rodinu, která je také stavěna do zcela nové situace. V důsledku toho se mění i rodinné vztahy. Rodiče k dítěti samozřejmě zaujímají jiný postoj než prarodiče. Mezi nimi a jejich vnoučetem tak vzniká jedinečné vzájemné pouto, které není zatíženo přímou odpovědností za jeho výchovu a řádnou péči. Ani nedostatek času není limitujícím činitelem, takže mohou dítěti naslouchat, vnímat ho, a hrát si s ním. Lépe tak mohou posoudit jací jedinci to skutečně jsou a co potřebují. Vše dělají pro to, aby mu vytvořili takové prostředí, ve kterém bude bez starostí a sám sebou. Jak již bylo naznačeno výše, vztah mezi prarodiči a jejich vnoučetem má silný emoční charakter, který je podepřen i tím, že v něm vidí pokračovatele rodu, a tak se pro něj stávají největší radostí a zdrojem jejich štěstí (Matějček a Dytrych, 1997; Cesari Lusso, 2011).

Prarodiče se také stávají potřebnými a důležitými osobami pro případ, kdyby se rodiči (rodičům) dítěte něco stalo. Nejsou tu ale jen pro jejich vnouče. Mnohdy totiž jsou pro rodiče velkou oporou a jistotou v jejich nejrůznějších nelehkých životních situacích. Prarodičovství tedy hraje důležitou roli jak v životě jedince, tak i celé rodiny. Tím, že jedince utvrzuje v rodové (rodinné) příslušnosti, a potvrzuje jeho osobní a sociální identitu, tak vytváří vhodné podmínky pro stabilitu jeho života ve stáří. Pro dotyčného může přinést starost a péče o vnouče i určitou kompenzaci k jeho do jisté míry nenaplněné rodičovské roli, když se kvůli pracovní vytíženosti nemohl plně věnovat svému dítěti (Cesari Lusso, 2011). „Prarodiče více než cokoli jiného používají a rozvíjejí emoční inteligenci. Nechce se po nich, aby vydělávali peníze, aby hledali uplatnění v práci, aby rodili děti, v podstatě jejich nejdůležitějším úkolem je vytvářet citové bezpečí pro rozvoj malých dětí v rodině. Partneři rodičů se střídají, do rodiny vstupují cizí, přesto známí lidé – chůvy, paní na hlídání... Prarodiče zůstávají až do své smrti stále na stejném místě“ (Cesari Lusso, 2011, s. 101).

Vztah mezi prarodiči a vnoučetem bývá ovlivněn mnoha faktory. Nejčastěji je determinován věkem dítěte i prarodiče, zdravím prarodiče, časem, který si vyhradí na dítě, a tím, jaký vztah k sobě navzájem zaujímají rodiče a prarodiče. Dále to může být pořadí, v jakém se dítě narodí, protože zpravidla narození prvního vnoučete dokáže všechny přímo zaskočit. Důležitým činitelem také je, kolik samotní prarodiče měli a vychovali dětí, a kterému jejich dítěti se zrovna dítě narodilo. Nesmíme opomenout ani to, jaký vztah zaujímají prarodiče k partnerovi svého dítěte. V souvislosti s tím záleží i na tom, do jaké rodiny (úplné či neúplné) se má vnouče narodit a jak daleko prarodiče od svých dětí bydlí. Všechny uvedené faktory se mohou různě kombinovat i doplňovat, proto může vznikat rozmanitá síť rodinných vztahů, kterou nemůžeme ihned dešifrovat (Matějček a Dytrych, 1997).

Pro jedince je nejlepší, když u něj prarodičovství nastane ve správný čas. Kdyby totiž byl v produktivním věku, tzn., že by pracoval, měl své koníčky a záliby, byl by tak vytížen, že by neměl žádný čas na své vnouče, vídal by je pouze sporadicky (v horším případě by je nevídal vůbec), což by mělo špatný dopad, jak na samotného prarodiče, tak i na dané dítě. Těžko by asi v takové situaci našel východisko mezi jeho aktivním životem a rolí prarodičepomocníka, který je vždy po ruce, když to vnouče nebo jeho rodiče potřebují (Matějček a Dytrych, 1997). Mnozí prarodiče jsou si se svými vnoučaty (díky dědičnosti) v mnohém podobní. Týká se to např. volnějšího prožívání času, díky čemuž mezi nimi vzniká prostor pro vřelé a tvořivé vztahy. Také to umožňuje větší souznění, porozumění, pochopení a toleranci. Když se totiž prarodiče ve svém vnoučeti nachází, pomáhá jim to lépe pochopit sebe sama, a vidět své chyby a nedostatky (Hauser-Schöner, 1996).

3.1. Zralost pro prarodičovství

Jak již bylo uvedeno výše, prarodičovství by mělo přijít ve správném čase každého jedince, aby se na něj mohl dobře připravit a ztotožnit se s novou rolí. Tím by se mělo předejít možným konfliktům s jinými rolemi. Jinak by se mohlo stát, že se bude stylizovat do role rodiče, aby tak napravil chyby ve výchově (skrze své vnouče), kterých se dopustil u svého dítěte. To vše mohou zhoršit ještě takoví rodiče, kteří přesouvají odpovědnost za rodinné povinnosti včetně výchovy jejich dítěte na daného prarodiče, protože je nezvládají nebo zvládat nechtějí. Důležité tedy je, aby se (za normálních podmínek) pozice a role rodičů i prarodičů v žádném případě nemísily. Možná výjimka je např. nemoc nebo ztráta jednoho nebo obou rodičů (Plaňava, 1998).

Pokud nejsou jedinci zralí pro prarodičovství, stává se, že své vnouče rozmazlují i proti vůli rodičů, protože si uvědomují, jak přísně se chovali k jejich vlastnímu dítěti, a tak vše vynahrazují alespoň svému vnoučeti. Prarodiče mohou zaujímat i jiný postoj k množství času, které dítě tráví učením a zálibami. Mívají tak pocit, že je vnouče zbytečně přetěžováno, ačkoli to rodiče vidí jinak (mají pocit, že tráví čas přiměřeně svému věku). To vše může být příčinou konfliktů v rodině, proto je důležité, aby si to obě strany uvědomily a uměly jim předcházet (Cibulec, 1980). Když už se však mezi nimi a rodiči dítěte objeví konflikt, měli být schopni ho vyřešit, a hlavně nezaplést do něj i samotné vnouče. Pokud však v rodině nastane konfliktní situace, měli by při jejím urovnávání zůstat nestranní. Bohužel v situacích, kde je vážně narušen samotný vztah mezi rodiči a dětmi, zůstávají jen těžko nestranní, a tak mnohdy vše ještě zhorší (Hauser-Schöner, 1996).

Vše se tak odvíjí od toho, jak jsou schopni přijmout a zpracovat svůj vývoj a zrání, aby mohli pozitivně působit na rodinu a hlavně na jejich vnouče. „V té míře, v jaké se cítí se sebou samými v jednotě, jsou schopni zprostředkovat svým vnukům vnitřní vyrovnanost a pocit bezpečí. Tak se mohou... stát klíčovými postavami v utváření identity mladých lidí. V době, kdy mladí lidé zažívají celou řadu osobních a společenských proměn a postrádají pevnou půdu pod nohama, mohou díky prarodičům zakoušet kontinuitu“ (Schwob, 1988, podle Hauser-Schöner, 1996, s. 54). „Mnoho starých lidí určitě žehrá na svůj život. Jsou možná smutní tváří v tvář všem těm vzpomínkám na různá traumata, chyby a slepé uličky svého života. Jsou-li však s to přijmout pocity bezmoci, zlosti a marnosti, pochopit je a hovořit o nich, ukazují dětem, že slabost i bezmocné přihlížení jsou také součástí dlouhého života... Pro dítě není sice vize selhání atraktivní, ale má-li o těchto věcech aspoň tušení, není pro ně tak deprimující, když v něčem skutečně selže“ (Hauser-Schöner, 1996, s. 57-58).

Matějček a Dytrych (1997) uvádí, že vše předešlé je důležité také k tomu, že to jsou to právě prarodiče, kteří si mnohdy mohou na dítěti povšimnout něčeho podstatného, co rodiče přehlédli. Své vnouče obvykle až úzkostlivě sledují, takže nejenže mohou vidět různé zvláštnosti v jeho chování, ale i změny v jeho zdravotním stavu. Ve chvilkové nepozornosti rodičů mu dokonce můžou zachránit život. Mohou tak být prvními, kdo dá rodičům podnět k tomu, aby vyhledali nějakou odbornou pomoc. Zvláště babičky totiž mají dobré pozorovací schopnosti a zkušenosti z výchovy jejich vlastního dítěte. Oproti rodičům také pozorují dítě trochu jinak, protože mají nastavené jiné obranné mechanismy. Je však dobré, když to zbytečně nepřehání a vše nezveličují, jelikož tím mohou všechny zbytečně vyděsit.

Autoři navíc dodávají, že takovéto časté chování rodiče otravuje. Proto by neměli být tak nadměrně iniciativní a neměli by vynášet ukvapené a mylné závěry. To vše je platné ještě víc, pokud se u dítěte nějaký problém skutečně objeví. Prarodiče mohou sehrát důležitou roli při podpoře a pomoci rodině, protože díky jejich postoji k nastalé situaci se mnohdy rozhodne, jak se s tím vyrovná, a jak to s ní bude dále. Prarodiče (mnohdy stejně jako rodiče) se jen těžko smířují s postižením nebo s vážnou nemocí u dítěte, proto si vytvářejí různé obranné mechanismy, které se jen těžko odstraňují. „Patří k tomu „hledání viny“ kdekoliv a na komkoliv, od nejbližších členů rodiny až po zdravotnictví, vědu, ekologické katastrofy apod. Pátrá se po rodinných tajemstvích a obviňují se předkové, nejčastěji ovšem z „té druhé strany, protože v našem rodu nikdy nic takového nebylo“. Nejtvrďší ranou ovšem bývá strohé konstatování na vrub vlastních rodičů dítěte, že „jsou si toho sami vinni – kdyby dělali to a to, nemuselo to tak dopadnout – však jsem jim to říkal/a“ (Matějček a Dytrych, 1997, s. 82). Neměli by se stávat pro rodinu jistou překážkou, ale měli by jim být velkou oporou, jinak by se rodina s takto vážnými starostmi nemohla (nemusela) vyrovnat.

3.2. Typologie prarodičů

Jakým prarodičem konkrétní jedinec bude, závisí na mnoha faktorech. Každý člověk totiž ve svém životě zastává různé role a pozice, od čeho se také odvíjí jeho postavení a místo v rodině. Vliv na to má také osobnost (její vlastnosti a rysy) jedince, jeho věk (zmiňovaný v předchozí kapitole), chování, jednání (v rodině i mimo ni) a životní styl, ale i zvyky a tradice konkrétní rodiny. Na základě těchto skutečností můžeme nalézt různé typologie prarodičů, které vycházejí z různě stanovených kritérií. Jednotlivé typy pak můžeme vymezit např. podle toho, jestli jsou po fyzické a pracovní stránce aktivní či neaktivní, jestli udržují kontakt s vnoučetem a účastní se na jeho péči, jestli rodinu podporují a zapojují se do jejího dění, nebo jsou spíše pasivní a v izolaci, a jestli je jejich role prarodiče uspokojuje a naplňuje. Od toho se pak může odvíjet následující typologie. Rovnovážný typ plní účelně svou roli, protože je s ní ztotožněný a spokojený. Pro vnouče tak dělá vše, co je třeba. Symbolický typ sice nedává takový důraz na osobní složku, ale v interakci s dítětem klade důraz na jeho morální vývoj. Je pro něj důležitá i skutečnost, že zůstává pro vnouče důležitým zdrojem jeho naplnění. Individualizovaný typ chápe svou roli jako specificky vlastní, proto pociťuje uspokojení a satisfakci ve svém životě, který tak dostává nový a větší smysl (Rabušicová, Kamanová a Pevná, 2011).

Matějček a Dytrych (1997) uvádí jednotlivé typy prarodičů, které můžeme sloučit do šesti skupin, podle sledovaných znaků. Vládce rodiny se označuje taková skupina, do které můžeme zařadit jedince, kteří se chovají autokraticky, čímž si udržují respekt u svých dětí a vnoučete. Ti se jich pak obávají (zvláště jejich hněvu), a proto se jim nesnaží odporovat. Jako uznávané autority řídí vše, podle toho, co chtějí oni sami, aniž by se ohlíželi na ostatní členy rodiny, a brali v úvahu jejich přání. Rozhodnutí jsou tak přijímána bez jakékoli diskuze, aniž by se uvažovalo nad tím, jsou-li vhodná a správná.

Protektoři jsou takoví jedinci, kteří si dali za úkol neustále ochraňovat členy své vlastní rodiny, především vnouče, pro něž chtějí to nejlepší. Mnohdy tak obviňují rodiče, že s ním nezachází tak, jak by si to oni představovali. Chrání ho i před ostatními lidmi, a dokonce chtějí rozhodovat o tom s kým si bude hrát. Mají strach, že by ho kdokoli jiný mohl něčím ovlivnit a zkazit.

Obětavci vnímají své vnouče jako nejdůležitější osobu ve svém životě, a proto jsou pro ně ochotni všechno udělat. Pro dané dítě chtějí jen to nejlepší, aby se mělo co nejlépe. Většinou nezasahují do chodu rodiny, ale někteří chtějí, aby jejich obětavost pro rodinu byla patrná i pro jejich okolí. Aby je tedy každý chválil, obdivoval, nebo dokonce lítoval. Svým chováním jen chtějí na sebe upozornit, a tak získat zájem a náklonnost nejen ostatních, ale hlavně dítěte.

Prarodiče, kteří žijí nový život, mohou vnímat své vnouče spíše jako veličinu, která je omezuje a brzdí. Takže nemohou v klidu vykonávat to, co chtějí a čemu se věnují. Může se jednat o jedince, kteří dosud podnikají, proto nemají tolik času na dítě. Vnoučeti to vynahrazují tím, že mu dopřávají finanční i různé materiální prostředky. Kupují mu drahé dárky, nebo rodičům přispívají na potřebné věci pro dotyčného.

Opuštění prarodiče zahrnují takové jedince, o které rodina příliš nestojí, nebo žijí na jiném místě, daleko od rodiny. Těžko se smířují s tímto postavením v rodinném prostředí, proto ke svým dětem pociťují negativní emoce. Svým okolím jsou dost často donuceni ke lhaní, když se jich někdo zeptá na vnouče a jeho rodiče.

Ostatní prarodiče jsou všechny ti, kteří se nemohli začlenit do předchozích skupin. Jedinci se snaží brát nastávající situace jako součást života. Jak oni tak i jejich děti mají tendenci udržovat mezi sebou rodinné vztahy, ačkoli je na tom jejich vlastní identita utvářena nezávisle. Tím se tak mezi nimi snižuje mezigenerační závislost a přikládá se důraz na individualitu každého jedince.

3.3. Role prarodičů

Role prarodiče je specifická v tom, že je přiřazena jedincům, kteří jsou nejstaršími členy dané rodiny. V souvislosti se společenskými změnami, podmínkami a s tím, jak se měnilo postavení prarodičů v rodině, prošla tato role během let značnými proměnami. Především tak hovoříme o poklesu jejich autority v rodině, což může pramenit z (technologického) pokroku, díky kterému jejich vědomosti a znalosti mnohdy nestačí mladé a střední generaci. I jejich životní zkušenosti mohou být podceňovány, proto jejich hodnoty a názory na život jsou považovány za překonané. Dnes již ale vidíme, že prarodiče nemusí být jen slabé osoby, ale plně aktivní jedinci se svými pracovními povinnostmi a volnočasovými aktivitami.

„Role prarodiče je biologicky podmíněna, je neselektivní a má trvalý charakter. Člověk tuto roli získává, aniž by sám mohl její vznik nějak ovlivnit. Nezávisí na jeho vůli, ale na jednání jeho potomka“ (Vágnerová, 2000, s. 425). „Zkušenosti i odborné studie souhlasně říkají, že v babičkách „ožívají mateřské city“, když spatří sotva narozené dítě, které je svým způsobem také „jejich“. Není to sice železné pravidlo, ale většinou se tak vskutku děje – aspoň u nás. Novopečeným babičkám ve věku mezi čtyřicítkou a padesátkou se najednou vracejí všechny prožitky a poznatky z jejich vlastního mateřství, z období po porodu i z období dalších. Jsou najednou o řadu let „mladší“, mobilizují své zapomenuté a zasuté vědomosti, jsou plné energie a nadšení – všechno jde stranou. I vlastní manžel – nyní dědeček!“ (Matějček a Dytrych, 1997, s. 57-58). Naopak dědečkům může činit potíže vypořádat se s jejich novou rolí, přijmout ji a nalézt takovou pozici v rodině, která by byla ku prospěchu nejen jim samotným, ale také celé rodině. Tento jev můžeme pozorovat i u novopečených otců, kteří nemají potřebné zakódované instinkty, a proto svou roli a postavení v rodině vstřebávají a analyzují déle než matky dětí.

To jakým způsobem jedinec tuto roli přijme závisí na mnoha faktorech (na osobnosti jedince, jeho věku, životnímu stylu atd.). Také záleží na každém jedinci, co si od ní slibuje a jaký k ní zaujímá postoj. Její vlastní naplnění a přijetí je pro člověka potvrzujícím činitelem jeho existence, a to se odráží i na kvalitě jeho života. Role prarodiče není přesně definována, nemá jasně vymezený obsah, v důsledku čehož působí a naplňuje rodinný život v souvislosti s individualitou každého jednotlivce. Je totiž jen na něm, jak si s ní poradí. Proto se může stát, že pokud s ní není jedinec dostatečně vyrovnaný a sžitý, může jednat nevhodným způsobem, který bude rodiče i vnouče poškozovat (Lambelet Krafft, 2011, podle Cesari Lusso, 2011).

Když se ale naučí mírnit své emoce, nebudou na vnouče přenášet jejich obavy a vztek, napomohou mu k emocionální vyrovnanosti a celkové stabilitě osobnosti. Samozřejmě je podstatné, aby dovedli účelně pomáhat jak vnoučeti, tak i jeho rodičům. Jejich pomoc a opora totiž napomůže vnoučatům zvládat náročné životní situace (Cesari Lusso, 2011).

Role prarodiče je také důležitá pro svou (po generace předávanou) moudrost, ve které se odráží rodinné tradice, zvyky i vyznání, které by rodina neměla podceňovat. Díky tomu, tak pro ni mohou být dobrými rádci a vzory. Vnoučatům tak poskytují dobrý základ pro vstup do života. Zvláště je důležitá, jejich podpora a pomoc při stabilizaci rodinné krize. V životě člověka totiž mohou nastat různé náročné krizové situace, jako jsou smrt, nemoc, ztráta zaměstnání atd., při kterých potřebuje oporu nejbližších. Z daných poznatků vyplývá, že jejich nezastupitelná role je platná i při rozvodu rodičů, kdy mohou prarodiče zastupovat nebo alespoň částečně nahrazovat jednoho či oba rodiče (Kropp, 2001, s. 196-197).

Vnoučata k nim obvykle cítí velkou důvěru, takže se s nimi nebojí trávit volný čas, jezdit k nim na víkendy a o prázdninách s nimi pobýt i delší čas. Proto s nimi mohou podnikat různé výlety a jiné aktivity, které jim zajišťují hodnotně strávený volný čas, a vnouče tak má možnost trávit ho především v přírodě. Dítě si pak odnáší rozličné kulturní i sportovní prožitky. Vnoučata tak nejsou ochuzena o vítaný kontakt, který přispívá k jejich socializaci ve společnosti. Ačkoli prarodiče mohou zastávat názory a pravidla, které se liší od (mladých) rodičů, pro dítě je tento sociální rozměr jiného pohledu na svět a dění neocenitelný. Dochází totiž k rozšíření interakcí mezi generacemi, díky kterým se naučí respektovat starší jedince (Strašíková, 2004).

Oproti rodičům nejsou tolik přísní a důslední, a výkon dítěte posuzují z hlediska jeho daných možností a dispozic, a snaží se nenaléhat a netlačit na ně. Ač třeba nebydlí blízko rodiny, rozumní rodiče by měli dbát na zachování a rozvíjení vztahu mezi jejich dětmi a prarodiči, tak, aby se s nimi vídaly za daných okolností co nejvíce (Kropp, 2001). Z pedagogických a psychologických studií vyplývá, že kdyby rodiny nežily izolovaně a hlavně nedržely své dítě v izolaci, kde ztrácí vazby s jeho příbuznými i s širším okolím, mohlo by se předcházet týrání a zneužívání uvnitř rodiny (Hauser-Schöner, 1996).

3.4. Význam prarodičů

Obecně můžeme říci, že význam prarodičů pramení v lidské vzájemnosti. Mladší generace se od nich mohou učit, čerpat z jejich zkušeností, ale zároveň se starší mohou učit od mladých. Výchova tak probíhá v obou směrech, proto se děti učí od svých rodičů a prarodičů, ale zároveň je i ovlivňují. V předešlých kapitolách byl význam prarodičů pro život rodiny i pro vnouče načrtnut, přesto však si zaslouží tato skutečnost zvláštní pozornost. Zvláště to platí pro rodinu dysfunkční, kde jsou základní funkce vážně narušeny, čímž může být ohroženo i samotné dítě. Při nutném zásahu veřejných institucí může být dítě z rodiny odebráno a svěřeno právě do pěstounské péče jeho prarodičů.³ Prarodiče, kteří takto mají své vnouče v pěstounské péči, se musejí vypořádat s novou specifickou rolí, která je spojena s vysokými nároky na jeho výchovu a péči, takže jim mohou ubývat síly, což přispívá ke zdravotním obtížím (Vágnerová, 2000). Pěstounská péče má tedy svá úskalí, zvláště při péči o malé děti, protože je více náročná. Mohou tak mít strach a obavy, aby o dítě správně pečovali. Prarodiče také disponují větší shovívavostí, která ovlivňuje i samotnou výchovu. Další překážkou může být i jejich nedůvěra a neochota přijímat rady od někoho jiného, např. z různých poradenských center. Mohou k tomu mít nejrůznější důvody, které jednak pramení z jejich vyššího věku, a jednak z ochrany soukromí (Matějček, 1999).

Již bylo uvedeno, jakou důležitou součástí rodiny představují, a jak důležitou roli hraje jejich vztah a propojenost s vnoučetem, díky umožněnému mezigeneračnímu kontaktu. Můžeme tedy říci, že „ve vztahu k vnoučeti představují prarodiče jakousi psychosociální pojistku, která by mohla kompenzovat nebo alespoň doplňovat rodičovské působení“ (Vágnerová, 2000, s. 428). Prarodiče svým postojem dokazují, že jejich jednání je více ovlivněno emocemi, takže na dítě jinak působí. S vnoučetem vykonávají různé činnosti, které jsou pro dané prarodiče specificky vlastní, čímž jim předávají určité rodinné tradice.

³ Počty dětí, které byly svěřeny do pěstounské péče jejich prarodičů, narůstají. „V roce 2015 bylo z celkového počtu 10 467 pěstounů 6 026 prarodičů, což je 57,6 % všech pěstounů. Za uplynulých deset let se počet prarodičů pěstounů více než zdvojnásobil. Podobně i zahraniční autoři (např. Dolbin-MacNab, 2009) uvádějí, že narůstá počet prarodičů, kteří přebírají zodpovědnost za výchovu a péči o svoje vnoučata. V 90. letech 20. století se v USA zvyšoval počet dětí, které byly odebírány rodičům a svěřovány do formální pěstounské péče příbuzným. Příbuzenská pěstounská péče je ve Spojených státech nejrychleji rostoucím typem náhradní rodinné péče a do péče prarodičů se dostává čím dál více dětí“ (Příbuzenská pěstounská péče: Když dítě vychovávají prarodiče. *E-psychologie* [online]. 2016 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: http://e-psycholog.eu/pdf/mostkova_sobotkova.pdf).

„Povídá-li si o životě s babičkou či dědou, je to již historie (a to často i v případech velmi mladých prarodičů). Pro dítě je takový příběh tím, co se odehrálo "víc než dávno". A protože malé dítě nechápe, co historie vlastně je, je pro ně takové vyprávění jakousi pohádkou... Jsou to často babičky a dědové, kteří spoluvytvářejí dítěti to, co se nazývá "poezie dětství". Mají totiž čas. A to čas nejen na povídání příběhů z dětství, ale čas obecně, tj. nespěchají, bývají trpělivější a klidnější, protože vědí, že čas je třeba prožívat teď. V tomto si se svými vnoučaty dobře rozumějí, protože ti, na rozdíl od svých rodičů, žijí a vnímají čas právě tímto způsobem. K jinosti chápání času prarodičů ve vztahu k vnukům patří i to, že tento čas, ať už si to prarodiče chtějí či nechtějí připustit, je pro ně limitován. A s tím souvisí nejen fakt blížící se přirozené vlastní smrti, ale konfrontace svého života s někým, kdo již odešel“ (Proč děti potřebují prarodiče. *Rodina.cz: Každodeník o dětech a rodičích* [online]. Praha: Portál, 2000 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.rodina.cz/clanek1207.htm>).

Zkušenosti a zážitky, které vnoučeti předávají jsou neocenitelným zdrojem jejich moudrosti a rodové historie. S dítětem mají velkou trpělivost, protože mají obecně hodně času, který chtějí prožívat teď. Nikam tak nespěchají a vnoučeti se mohou plně věnovat. Dítě si díky tomu vytváří různé hodnoty, a samotným prarodičům se díky interakcím s ním přehodnocuje jejich život a životní hodnoty. Protože hodnotový řebříček prarodičů je vázán na jejich strukturu osobnosti, čímž je zasaženo jejich vnímání a prožívání. V sociální rovině je můžeme vnímat jako ty, jež mohou určovat budoucí chování dítěte (Žumárová a Balogová, 2009).

Zde je však nutné znovu zdůraznit, že výchova vnoučete a starost o chod rodiny je hlavním úkolem rodičů, a prarodiče by tak tento fakt měli brát na vědomí, ačkoli sami byli rodiči a starali se o rodinu. Neměli by tak na to zapomínat a měli by podle toho umět jednat, jinak hrozí vznik různých konfliktních situací a problémů mezi jednotlivými členy rodiny. Na druhou stranu jsme ale také zmínili jejich nezanedbatelný význam při podpoře rodiny, ať hmotný, finanční nebo ten, co se týče hlídání dítěte, když to rodiče potřebují, nebo když je nemocné. V kapitole, která nese název Zralost pro prarodičovství, bylo zdůrazněno, že právě tento klíčový bod je zlomový pro to, aby vztahy s rodinou byly kvalitní a harmonické. Podle odborníků se prarodiče a vnouče vzájemně potřebují, proto je důležité, pokud je to možné, aby se vídali a byli spolu ve stálém kontaktu. Je tedy dobré, aby mu bylo umožněno mít vlastní či nevlastní babičku a dědečka (Proč děti potřebují prarodiče. *Rodina.cz: Každodeník o dětech a rodičích* [online]. Praha: Portál, 2000 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.rodina.cz/clanek1207.htm>).

Když mu však prarodiče z nějakého důvodu chybí, když neplní svou roli řádně, nebo pokud mu rodiče neumožňují se s nimi vídat, tak si dítě může hledat někoho, kdo by odpovídal jejich charakteru a navázal s ním podobný vztah (např. někoho z příbuzných v prarodičovském věku, sousedku, paní na hlídání apod.) (Proč děti potřebují prarodiče. *Rodina.cz: Každodenník o dětech a rodičích* [online]. Praha: Portál, 2000 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.rodina.cz/clanek1207.htm>).

„Ne vždy však bývá vina na straně rodičů. Jsou rodiče, kteří, i kdyby se snažili sebevíc, babičku ani dědečka k vnoučkovi nepřilákají. Nebo přilákají, ale "jen tak na skok". Mezi takové prarodiče patří např. "babičky - tanečnice" či "dědové - pracanti". "Babička - tanečnice" přijde, usměje se, zavtipkuje, a jak se bleskově zjevila, tak i zmizí. Vnuci sice vědí, jak vypadá, ale to je asi všechno. Nemají čas s ní něco prožít, popovídat si, pobýt. Totéž platí pro "dědečky - pracanty". Stále nemají čas. Pracují a pracují, a tak s nimi nemůže být žádná zábava“ (Proč děti potřebují prarodiče. *Rodina.cz: Každodenník o dětech a rodičích* [online]. Praha: Portál, 2000 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.rodina.cz/clanek1207.htm>). V současné době je mnoho manželství dvoukariérových, takže jsou oba rodiče zaměstnaní, a tak většinu dne tráví v práci. Prarodiče proto pečují o dítě takto zaměstnaných rodičů mnohdy i poté, co již nastoupilo do mateřské či základní školy. Rodiče je „využívají“ k vyzvedávání dítěte ze školy a školky, aby mu pomáhali s domácími úkoly, a starali se o ně, než se vrátí ze zaměstnání. Rodiče jsou však právě těmi osobami, které mají vliv na to, jakou podobu bude mít vztah mezi prarodiči a vnoučetem. Udávají i formu a hranice samotného vztahu mezi nimi. Samozřejmě, že velkou roli zde hraje i jejich zaujímaný postoj ke starší generaci, což pak souvisí i s tím, jaký význam prarodičům přikládají, a do jaké míry oceňují jejich zkušenosti a přínos pro rodinu.

S tím souvisí také to, že vnouče má většinou tendenci přebírat postoje a názory od rodičů, proto by neměli k prarodičům zaujímat čistě negativní postoj, aby ho pak dítě nepřebralo. V ideálním případě by tak cílem všech členů rodiny mělo být to, že jejich jednání bude pro dítě inspirující a hodné následování, čímž se stanou ukázkovými vzory, kterých si bude moci vážit. Pro dítě je všeobecně důležité, aby vyrůstalo v klidném a pohodovém prostředí. Aby tomu tak mohlo být, musí panovat v rodinném prostředí vzájemná náklonnost, čímž se utváří láskyplné vztahy. Dnes ale můžeme vidět rodiče, kteří své dítě vychovávají k touze po úspěchu a zářné kariéře. Ve společnosti tak mezi lidmi převládá soutěživost a konkurence, ze kterých pramení nepřátelskost a osamělost.

U prarodičů je tomu však jinak, protože již nelační po kariéře a úspěchu v zaměstnání, mohou vnoučeti poskytovat potřebnou jistotu, zvláště tehdy, pokud rodiče v dobré víře nechají dítě na pospas životu, aby se naučilo spoléhat samo na sebe, protože to jednou bude potřebovat. Pro dítě se tak prarodiče stávají jeho záchytným bodem, takže si nemusí připadat osaměle.

4. Cíl výzkumu

Závěrečná část bakalářské práce je zaměřena na životní zkušenosti jedinců z dysfunkčních rodin, zejména s jejich prarodiči. Je zde provedena analýza získaných dat (do podoby kazuistik) prostřednictvím rozhovorů s respondenty. Dále je zde uvedena případová studie, která byla zpracována na základě údajů, které mi byly poskytnuty v Klokánku na Praze 8. Hlavním cílem této kapitoly je pak zodpovědět základní výzkumnou otázku, která zní: *Jaký mají prarodiče význam pro dítě a jeho výchovu v dysfunkční rodině?* Za dílčí cíle mého výzkumu si kladu:

- Zjistit typ rodinného prostředí (ve vztahu k jeho funkčnosti).
- Zjistit skutečnou četnost kontaktu dítěte s prarodičem.
- Zjistit, jakou konkrétní pomoc poskytli prarodiče rodině.
- Zjistit, jaký byl vztah, a jaké postoje k sobě jednotliví členové zaužívali.
- Zjistit, zda byli prarodiče přínosnými a významnými činiteli pro dítě.

5. Výzkumné metody

Vzhledem k danému tématu byla použita kvalitativní metoda, aby bylo možné předložit zjištění, která pomohou pochopit (jak jen to bude možné – i vzhledem k rozsahu práce a počtu respondentů) významnou roli prarodičů v dysfunkční rodině v praktickém životě. Tento zvolený výzkum přispívá k objektivnějšímu posouzení situace a snaží se proniknout do hloubky problémů a prožitků jedinců.

Celkově bylo zpracováno pět polostandardizovaných rozhovorů, které jsou zde znázorněny do podoby kazuistik, a které byly zaměřeny na oblast rodiny a rodinného prostředí, kde byla sledována dysfunkce a vztahy mezi členy rodiny (k posouzení objektivní reality). Detailněji se pak věnují samotným prarodičům. Otázky sice byly dopředu stanoveny, ale nemusely se striktně dodržovat, což je výhodou tohoto typu rozhovoru.⁴ Otázky, které byly pokládány, byly rozděleny do dvou okruhů. V tom prvním byly ty, které se vztahovaly k typologii rodiny a jejímu složení. Ve druhém pak byly ty, které směřovaly k jejich prarodičům. Tato metoda byla prováděna na menším počtu respondentů, především z důvodu rozsahu této práce. Výchozím bodem pro tvorbu otázek byly získané teoretické poznatky, a také osobní zkušenosti.

Dále byla ještě samostatně použita metoda kazuistiky, která udává jeden konkrétní případ z praxe. Podklady pro ni, jak již bylo výše uvedeno, mi poskytly pracovnice Klokánku na Praze 8. Tento případ byl zde zpracován, protože umožňuje představení situace, se kterou se sociální pracovníci a jiní odborníci mohou setkávat, a jsou nápomocni s jejím řešením. Tento skutečný příběh tak odkrývá jednu z možných podob dnešní rodiny, ve které se vyskytly značné problémy, které nebyla rodina sama schopna překonat, a tím tak nemohla plně fungovat. Při zpracování všech případových studií, jsem se řídila zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, a proto zde všechny identifikační údaje chybí.

5.1. Rozhovor

Jak již bylo uvedeno výše, v této části bakalářské práce je zpracováno pět polostrukturovaných rozhovorů do podoby případových studií. V následujících podkapitolách tak budou objasňovány veškeré informace vedoucí k těmto rozhovorům, a po nich zaznamenány kazuistiky.

⁴ Viz příloha č. 1

5.1.1. Charakteristika výzkumného vzorku

Kritériem pro výběr vhodných respondentů byla samozřejmě skutečnost, že vyrůstali v dysfunkční rodině a měli alespoň jednoho prarodiče. Vybraní respondenti byli zvoleni metodou sněhové koule⁵, abych mohla blíže zkoumat skryté skutečnosti jedinců a odhalit vyskytující se souvislosti, které se vážou k jejich problematice. Naštěstí všichni dotazovaní byli ochotni a nebáli se na dané otázky odpovídat, ač se týkaly jejich osobního života, a přiznali všechny osobní skutečnosti. Jednalo se o pět respondentů, jejichž průměrný věk činil dvacet pět let. Všichni splňovali určená kritéria a s rozhovorem souhlasili. Jednalo se o mladé dospělé, kteří v současnosti vedou víceméně samostatný život. Volba provést výzkum na již dospělých jedincích je zdůvodněna možností získat pohled dítěte i dospělého na jednu a tutéž záležitost.

5.1.2. Způsob provedení výzkumu

Rozhovory byly prováděny v domácím prostředí vybraných jedinců, protože obsahem výzkumu byly citlivé osobní zkušenosti. Domácí prostředí totiž lépe navozuje pocit důvěry, proto se respondenti více uvolní, otevřou a cítí se pohodlně. Rozhovory byly nahrávány s jejich souhlasem přes mobilní telefon, z důvodu jejich lepšího pozdějšího zpracování, takže bylo zapotřebí co největšího klidu, proto se tato prostředí jevila jako ideální. Průměrná délka rozhovoru byla zhruba dvě hodiny. Těžištěm rozhovorů bylo několik obecných otázek, ze kterých se vycházelo. Další otázky vyvstávaly u jednotlivých respondentů individuálně, dle toho, kam se rozhovor ubíral. Informace, které byly získány za pomoci polostrukturovaných rozhovorů, byly zpracovány do podoby případových studií. V každé případové studii je stručně popsána orientační rodina respondenta, dále pak následuje životní příběh jedince se zaměřením na individuální vnímání role prarodičů v dysfunkční rodině. V osobních anamnézách respondentů byly ještě citovány některé jejich výroky.

⁵ Metoda sněhové koule je výběr, při kterém je/jsou respondent/i vybráni na základě úsudku jiného/jiných respondentů, který ví, že splňuje/í daná kritéria (Švaříček a Šed'ová, 2007).

5.1.3. Kazuistika č.1

Tato případová studie byla zpracována z rozhovoru s první respondentkou, žijící do svých šesti let v dysfunkční rodině. Příčinnou rodinné dysfunkce zde byl její otec, který byl násilník, gambler a alkoholik. Až po rozvodu rodičů, a především díky novému příteli matky, který působil také jako ochránce před násilnickým bývalým manželem, přestal otec rodinu ohrožovat a stykat se s ní. Dívka měla také prarodiče, jejichž role v dívčině životě byla uvedena v rodinné anamnéze.

Rodinná anamnéza

Rodina

Manželé bydleli ve společné domácnosti se svými dvěma dcerami. Tato úplná rodina žila v nájemním bytě. Socioekonomické podmínky rodiny byly zpočátku dobré, později však byly velmi nízké. Otec se na výchově vůbec nepodílel, spíše finančně přispíval na chod domácnosti. Výchovu tedy zajišťovala matka dětí, s tím, že jí pomáhala babička (matka matky). Po narození první dcery začal mít otec problémy v práci, které řešil pitím alkoholu a hrou na automatech, kvůli tomu se pak rodiče často hádali. Vyhrocené konflikty často končily tím, že otec matku fyzicky napadal. Z tohoto důvodu jezdila matka s dětmi za svými rodiči, kde tak často přebývaly. Také se stávalo, že otec odešel z bytu a vrátil se až za několik dní. Když byly dívky čtyři roky, rodiče se rozvedli, takže jejich manželství trvalo pět let. Po rozvodu se však situace neuklidnila, protože otec nehodlal z bytu odejít, pořád se do něj vracel. Vše nakonec vyřešila matka tím, že si do bytu přivedla nového partnera, který ji a děti měl ochraňovat. Až po této skutečnosti se otec odstěhoval, a s matkou a se svými dětmi se nevidá.

Rodiče

Matka, která pocházela z úplné rodiny, neměla žádného sourozence. Vystudovala konzervatoř a poté pracovala jako korepetitorka. Matka věnovala svým dětem maximální péči a pozornost. Preferovala spíše liberální styl výchovy. Když se pak u jejího manžela objevily násilnické sklony, chtěla manželství ukončit, ale vzhledem k její povaze a patologickým projevům partnera, se bála. Po rozvodu se tak rychle snažila najít nového partnera, který by ji a děti chránil. To se jí po dvou letech podařilo, a bývalého manžela od té doby neviděla.

Otec, který pocházel z úplné rodiny, neměl žádného sourozence, byl podnikatelem. Jeho práce měla později dopad na jeho osobní život. Po narození první dcery se mu v práci přestalo dařit, proto začal pít a posléze hrát na automatech. Nejenom, že utrácel celou svou výplatu a rodinné úspory, ale také při narůstajících konfliktech mezi ním a jeho ženou, začal mít agresivní a násilnické sklony. Domů chodil pořád opilý, takže nedbal o výchovu svých dětí. Děti vodil někdy do hospody, aniž by o tom jejich matka věděla. Po rozvodu se nechtěl z bytu odstěhovat, a byl k matce ještě víc útočný a agresivní. Poté, co si však matka do bytu nastěhovala nového partnera, zabalil si všechny věci a odešel, protože měl z jejího přítele strach. Odstěhoval se ke své matce, a bývalou manželku a své děti už nevidal. Jelikož otec vyhlásil osobní bankrot, výživné na děti nikdy neposílal.

Prarodiče

Babička (matka matky) pocházela z malého města na Moravě. Pracovala jako zdravotní sestra, a protože si přála mít dobré zabezpečení a postavení ve společnosti, vzala si doktora. Svého manžela si vážila, ale jejich vztah byl chladný. Spíše si zakládala na tom, aby vypadali jako dokonalá a honosná rodina. Se svým manželem vychovávala jednu dceru. Ve výchově preferovala spíše autoritativní přístup. O domácnost se starala především ona, její manžel rodinu finančně zabezpečoval. Když si jejich dcera našla přítele, nesouhlasili s její volbou, odrazovali ji od sňatku s ním, ale ona je neposlechla. Když měla jejich dcera problémy v manželství, snažili se jí pomoci vše vyřešit. A když se pak jejímu muži nedařilo v podnikání, finančně rodinu zabezpečovali – co bylo potřeba, to zajistili. Chtěli, aby se rodina jejich dcery měla dobře. Když manžel jejich dcery začal pít a hrát na automatech, prarodiče domlouvali dceři, ať se s ním rozvede. Proto často jezdili k dceři domů a snažili se vše urovnat, což se ovšem jejímu manželovi nelíbilo. Protože rodinu ohrožoval, jezdila jejich dcera i s dětmi za nimi, aby předešla rodinným hádkám. Po narození jejich druhé vnučky, dědeček umřel, a babička se sama snažila dceřinu rodinu zabezpečit a se vším jí pomáhat.

Babička (matka otce) vychovávala společně s manželem jejich jediného syna. Jeho otec byl velmi přísný, spíše prosazoval autoritativní styl výchovy. Matka naopak preferovala spíše liberální až rozmazlující styl výchovy. Po smrti svého manžela, začala matka nad svým synem držet ochrannou ruku. Když pak začal pít a hrát na automatech, všechny jeho problémy, které z toho pramenily, za něj matka žehlila. O svá vnučata se příliš nezajímala a málo je vídala.

Osobní anamnéza

Jedná se o dívku z prvního těhotenství matky. Ačkoli byla v předškolním věku, všechny události a problémy v rodině citlivě vnímala. „*Byla jsem svědkem toho, jak otec na matku útočil a bil ji, takže jsem o ni měla velký strach.*“ K otci pak pociťovala zlost a averzi. Nejlépe se cítila, když otec nebyl doma, a tak mohla trávit čas v klidu s matkou, nebo když ji matka odvezla k babičce (matce matky), kde bylo příjemné a láskyplné prostředí. „*S babičkou jsem měla hezký vztah, vždy jsem se k ní moc těšila. Hrály jsme spolu hry a chodily na výlety.*“ Trávily tak spolu čas o víkendech a o prázdninách, a především, vždy když matka potřebovala, přijela babička za ní domů. Vždy si vnučku brala k sobě, když viděla, že je situace doma dosti konfliktní, aby u toho nemusela být. S druhou babičkou ze strany otce se skoro nevidala, protože o ní nejevila zájem. Takže si ani k babičce nemohla vytvořit nějaký vztah. Když si matka po rozvodu našla nového přítele, vnímala ho dívka jako tátu, protože k němu měla blíže než ke svému vlastnímu otci. Partner její matky jí tak dával potřebnou lásku a péči, kterou od svého otce nedostávala. „*Nikdy mi nechybělo, že jsem se přestala vidat se svým otcem, naopak byla jsem ráda.*“

5.1.4. Kazuistika č.2

Další kazuistika byla zpracována z rozhovoru s druhou respondentkou. Dívka vyrůstala do svých patnácti let v dysfunkční rodině, kde byl příčinnou nefunkčnosti rodiny její otec, který byl alkoholik a gambler. Když jí bylo právě patnáct let, rodiče se rozvedli, a situace v rodině se uklidnila. Dívka měla také prarodiče, jejichž role v jejím životě byla rozebrána v rodinné anamnéze.

Rodinná anamnéza

Rodina

Manželé bydleli ve společné domácnosti spolu se svým jediným dítětem (dcerou). Úplná rodina žila v malém nájemním bytě, a jejich socioekonomická situace byla zpočátku velmi dobrá. Oba rodiče se stejným dílem podíleli na výchově své dcery – prosazovali spíše liberální styl výchovy. Již od počátku manželství měli rodiče mezi sebou konflikty. Později to souviselo s tím, že otec začal pít alkohol a hrát na automatech.

Otec často prohrával celou svou výplatu, a když už neměl žádné peníze, vzal si dokonce všechny rodinné úspory. Prarodiče (od matky i od otce) rodině vypomáhali, především finančně. Vše nakonec vyústilo v rozvod rodičů, díky kterému se situace uklidnila.

Rodiče

Matka, která pocházela z úplné rodiny, měla jednoho sourozence (sestru). Její nejvyšší dosažené vzdělání bylo vysokoškolské, které získala na Vysoké škole ekonomické v Praze. Pracovala v oblasti cestovního ruchu. Matka věnovala svému dítěti maximální péči a pozornost. V manželství byla sice nespokojená, ale kvůli dceři a ze strachu, ho nedokázala ukončit. Po rozvodu se dále s bývalým manželem stýkala, vycházela s ním lépe, než když byli manželé.

Otec pocházel z úplné rodiny, a neměl žádného sourozence. Při studiu na vysoké škole se seznámil s budoucí manželkou. Po jejím ukončení začal podnikat. Od jeho práce se tak začaly odvíjet otcovy problémy, v souvislosti s tím, jak se mu v ní dařilo. Když měl dobré období nepil nebo pil málo, ale jakmile byla finanční krize, a jemu se nedařilo, pil pořád. Protože ho práce čím dál více stresovala, pil víc a víc, a k tomu ještě začal hrát na automatech. Sice vydělával dost peněz, ale rodina z nich nic neměla. Kvůli tomu se pořád s manželkou hádal. Po rozvodu se z bytu odstěhoval, našel si novou práci, a s bývalou manželkou vycházel lépe, než když byli spolu.

Prarodiče

Rodiče matky vychovávali společně ještě jednu dceru. Jednalo se tedy o úplnou a funkční rodinu, která bydlela nedaleko Mostu. Poté co začal mít manžel jejich mladší dcery problémy v práci a především s pitím alkoholu, snažili se dceři pomáhat, jak finančně, tak psychicky, protože jí chtěli pomoci s řešením této situace. Také svojí vnučce spořili peníze. Často za rodinou jezdili, brali si vnučku na víkendy, o prázdninách, a domlouvali i manželovi jejich dcery. Prarodiče chtěli, aby šel na léčení. Ze situace svého dítěte byli nešťastní. Po rozvodu se vztahy mezi otcem a matčinými rodiči uklidnily.

Babička (matka otce) spolu s manželem vychovávali svého jediného syna. Když se pak oženil, snažili se mu finančně pomáhat s jeho nově se rozvíjející firmou. Rodiče otce bydleli blízko jejich bytu, takže často rodinu navštěvovali, o víkendech a o prázdninách si vnučku brali k sobě. Když pak otec začal pít a prohrávat všechny peníze, půjčoval mu je jeho otec, aby mohl splatit své dluhy.

Rodinnou situací trpěli, protože neznali pomoc s jejím řešením, i přesto, že otec svému synovi domlouval a radil mu. Po rozvodu se jejich vztahy zlepšily.

Osobní anamnéza

Jedná se o dívku, která do svých patnácti let vyrůstala v dysfunkční rodině. „*Nepamatuji si, že by bylo období, kdy by se moji rodiče nehádali.*“ Když jí byly čtyři roky, brával ji otec do hospody. Problémy v rodině, ale začala více vnímat ve věku dvanácti let. „*Náš malý byt ještě více umocňoval velmi napjatou atmosféru mezi rodiči.*“ Takže nechtěla být doma, a tak se stávalo, že odcházela na nějakou dobu bydlet k otcovým rodičům, kde nacházela útěchu a porozumění. Rodiče matky i otce se jí snažili ve všem pomoci, především s probíranou školní látkou. Vnímala je jako nezastupitelné osoby v jejím životě. „*Prarodiče mám hrozně ráda, vždy se na ně dodnes moc těším.*“ Rozvod rodičů uvítala, protože se jím zlepšily vztahy v rodině. „*Otce mám také přesto moc ráda, a často za ním jezdím.*“

5.1.5. Kazuistika č.3

Tato případová studie byla zpracována z rozhovoru se třetí respondentkou, která vyrůstala do svých čtrnácti let v dysfunkční rodině, kde příčinnou rodinné dysfunkce byl otec, který byl alkoholik a chorobný lhář. Dotazovaná měla prarodiče (z matčiny i z otcovy strany), jejichž role v jejím životě byla rozebrána v rodinné anamnéze.

Rodinná anamnéza

Rodina

Manželé bydleli ve společné domácnosti se svými dětmi (dva synové a dcera). Všichni žili v nájemním bytě, kde se oba rodiče podíleli stejným dílem na výchově svých dětí. Socio-ekonomické podmínky byly spíše průměrné. Když si však otec otevřel obchod s potravinami, ve kterém přespával, a opíjel se se svými kamarády, začala se životní úroveň rodiny snižovat. Kvůli tomu mezi rodiči často vznikaly konflikty. Po finanční stránce na tom však byla rodina nejhůře poté, co se otec odstěhoval, a přestal přispívat na děti i domácnost.

Především v této době matce hodně pomáhali její i otcovi rodiče, hlavně s řešením bytové situace, protože nezvládala platit nájem. Nakonec se přestěhovala se svými dětmi ke svým rodičům do jejich rodinného domu, který kvůli tomu zrekonstruovali. Od rozvodu, který trval tři roky, se rodiče přestali se stýkat.

Rodiče

Matka spolu se svým bratrem vyrůstala v úplné funkční rodině. Na vysoké škole, kde studovala učitelství pro první stupeň základní školy, poznala svého budoucího manžela, se kterým po jejím dokončení nastoupila jako učitelka do stejné základní školy. Když otec začal pít, konflikty mezi rodiči se stupňovaly. Jeho odchod z rodiny ji však velmi zaskočil a zasáhl. Nyní žije s novým partnerem v domě svých rodičů.

Otec vyrůstal v úplné rodině se svou vlastní sestrou. Když se svou partnerkou chodil třetím rokem, jeho matka onemocněla, a on tak dotlačil svou přítelkyni k oltáři, protože chtěl, aby se toho jeho matka ještě dožila. Po svatbě pracoval jako učitel, ale brzy poté začal střídat zaměstnání. Otevřel si obchod s potravinami, kde začal pít a přespávat, domů skoro nechodil. Po roce byl nucen obchod zavřít, a tak se živil jako taxikář. Z této práce ho však brzy vyhodili a vzali mu i řidičský průkaz. Problémy s pitím začal řešit, až s příchodem do programátorské firmy. Po celý život své rodině o všem lhal, nepřispíval ani na děti, ani na domácnost, a svou ženu podváděl. Když pak od rodiny odešel, a jeho manželka požádala o rozvod, měl silné deprese, vyhrožoval, že se zabije, protože ho zradili, pak, že zabije je, a nakonec prosil svou ženu, aby ho vzala zpátky domů. Dnes je bez práce, na nejmladší dceru neplatí alimenty (ani dříve alimenty na děti neplatil), a žije u své vlastní sestry v rodinném domě.

Prarodiče

Rodiče matky žili v rodinném domě, ve kterém zabezpečovali výchovu svých dvou dětí. Když si jejich dcera našla přítele, chtěli, aby se s ním rozešla, ale ona si ho vzala. I přesto však matka a dcera měly velmi blízký vztah. Jejího manžela tedy rádi neměli, ale snažili se ho tolerovat, především v době, kdy společně slavili svátky. Svá vnoučata se snažili dostatečně finančně i věcně zabezpečit, když měli pocit, že jim něco schází. Rodiče otce také žili v rodinném domě, kde se starali o své dvě děti. Po smrti manželky se otec znovu oženil. Jeho nová manželka měla své dvě vlastní dcery. Rodiče měli rádi svou snachu a její děti, proto se také snažili zajistit vše, co by jim mohlo scházet. Prarodiče si spolu velmi rozuměli, přátelili se, jezdili společně na dovolenou atd. Takže když měl manžel problémy s prací a s pitím, společně se nejprve domluvili na možných řešeních, a poté přišli s návrhy za oběma rodiči.

Tyto porady byly nejčtenější v době, kdy se otec od rodiny odstěhoval, a měl poměr s jinou ženou. Společně za ním jezdili a přemlouvali ho, aby se k rodině vrátil. Protože nepřispíval penězi na chod rodiny, všechny peníze za otce dávali prarodiče. A když si pak matka nemohla dovolit bydlet s dětmi v jejich dosavadním bytě, společně poskytli prostředky na rekonstrukci rodinného domu matčiných rodičů, kam se posléze přestěhovali. Vnoučata si brali na víkendy, na prázdniny, a byli ochotni je kdykoli společně pohlídat.

Osobní anamnéza

Jedná se o nejmladší dceru z třetího těhotenství matky, která vyrůstala v dysfunkční rodině. „*Vzpomínám na to, jak otec chodil domů opilý, i jak se s matkou hádal, ale protože jsem trávila hodně času u prarodičů, málokdy jsem byla toho svědkem, na rozdíl od svých starších bratrů.*“ Rodinných problémů (především otce) si začala více všimnat ve svých třinácti letech. „*Nevěděla jsem, kdo říká pravdu a kdo ne. Chvilí jsem byla na straně matky a chvíli na straně otce. Nedokázala jsem pochopit, proč se rodiče nemají rádi.*“ Jelikož s ní otec pořád manipuloval, chtěl se jí více zalíbit, hlavně proto, aby byl naoko lepší než její matka. „*Jeho odchod a především rozvod rodičů jsem silně prožívala, protože jsem cítila, že je to moje vina, ačkoli mě všichni (kromě otce) přesvědčovali, že není.*“ Rok po rozvodu se dozvěděla o otcových nevěrách, především o jeho tříletém vztahu, který v tu dobu ještě trval. Dnes otce vidá jednou za dva měsíce, spíše si s ním dopisuje. Říká, že ho vidat ani nepotřebuje, spíše je do kontaktu nucena otcem. Vadí jí totiž otcovo neustálé lhaní a jeho plané sliby. „*Matku a prarodiče mám velmi ráda, bez nich bych neměla takové dětství více bych si pamatovala to špatné.*“ Prarodiče i dnes stále navštěvuje, nebo oni jezdí za ní. Vždy se na ně moc těší, je s nimi v neustálém kontaktu.

5.1.6. Kazuistika č.4

Čtvrtá kazuistika byla zpracována z rozhovoru s respondentem, který vyrůstal do svých osmi let v dysfunkční rodině. Jeho vlastní otec byl příčinnou rodinné dysfunkce, protože byl alkoholik a násilník. Úloha jeho prarodičů byla rozebrána v rodinné anamnéze.

Rodinná anamnéza

Rodina

Manželé vychovávali v rodinném domě své dvě děti (staršího syna a mladší dceru). Z počátku měli mezi sebou hezké vztahy, ale po narození dcery se vše začalo zhoršovat. Otcova firma se dostávala do finanční krize a on nevěděl, jak situaci řešit. Domů se vracel pozdě večer opilý, kvůli čemuž se s manželkou hádal. Hádky mezi nimi přerůstaly ve slovní i fyzické napadání. Ani poté, co se situace ve firmě zlepšila, konflikty v rodině neustaly. Otcovo násilí se přeneslo i na syna, vždy poté, když se snažil matku ochránit. Až když matka skončila v nemocnici, přemluvili jí její rodiče k rozvodu a k přestěhování do jejich domu. Od rozvodu se s otcem neviděli.

Rodiče

Matka vyrůstala jako jedináček ve funkční rodině. Při studiu na vysoké škole si našla přítele, se kterým otěhotněla, a proto se rozhodli, že se vezmou. Ona se starala o domácnost a přitom stále studovala. Když manžel začal pít, vztahy mezi rodiči se začaly vyhrcovat. Při rodinných konfliktech jí manžel bil, a ona s ním ze strachu zůstávala. Když však po jednom útoku skončila v nemocnici, odstěhovala se s dětmi ke svým rodičům, a podala žádost o rozvod. Znovu se provdala a žila se svými dětmi a druhým manželem v jeho domě. Narodila se jim dcera a syn.

Otec vyrůstal jako jedináček v dysfunkční rodině, kde otcův alkoholismus zapříčinil rozpad rodiny. Když studoval vysokou školu, již podnikal, a záhy se také oženil se svou přítelkyní. Zpočátku se k ní choval moc hezky, po narození jejich dcery, však začal pít a byl agresivní. K tomu všemu otcovu firmu postihla finanční krize, a on nedokázal nastalou situaci řešit. Ani poté, co firma začala prosperovat, svůj způsob života nezměnil. Když už domů přišel, tak pouze ve stavu opilosti, což způsobilo jeho násilí nejen k manželce, ale i k synovi. Po posledním konfliktu zmlátil svou ženu do bezvědomí, takže skončila v nemocnici. To zapříčinilo, že o celou svou rodinu definitivně přišel. Prodal dům, odstěhoval se ke svým rodičům a po dvou letech se znovu oženil. Se svou novou ženou má syna.

Prarodiče

Rodiče matky vychovávali svou jedinou dceru v rodinném domě. Když si jejich dcera našla tohoto partnera, její rodiče byli rádi, zdál se jim totiž jako slušný a čestný muž. Takže když s ním otěhotněla a vzala si ho, rodiče to jenom schvalovali.

Rodiče dceři přispívali finančně na chod domácnosti, a když viděli, že jí doma schází nějaká věc, koupili ji. Svým vnoučatům založili spoření a kupovali jim potřebné věci. Brali si děti k sobě o víkendech, na prázdniny, nebo, když matka potřebovala hlídání. Když však s otcem jejich vnoučat začaly být problémy, domlouvali mu a zařídili mu i léčení, kam nenastoupil. Načež dceru přemlouvali, aby se s ním rozvedla, že to tak bude lepší i pro jejich děti. A to ani nevěděli o domácím násilí. Vše se dozvěděli až poté, co jejich dcera skončila v nemocnici. Přemluvili jí k rozvodu, a když se odstěhovala i s dětmi od manžela, poskytli jí bydlení.

Rodiče otce vychovávali svého jediného syna v nájemním bytě. Rodina se rozpadla kvůli otcovu alkoholismu, a matka se přestěhovala i se synem ke svému příteli, se kterým je doted'. Synovu přítelkyni si oba velmi oblíbili, a radost měli nejen ze svatby, ale hlavně díky dvěma vnoučatům. Celou rodinu se snažili podporovat a za vnoučaty jezdili o víkendech a brali si je na prázdniny. Když měl syn problémy, snažili se mu pomoci, jak finančně, tak psychicky. Dokonce mu po dohodě s matkou a jejími rodiči zařídili léčení, avšak po určité době to prostě vzdali. Nevěděli nic o domácím násilí, takže tím byli velmi překvapeni. Jejich syn je navíc utvrzoval v tom, že si to jeho manželka vymyslela, aby ho mohla očerňovat při rozvodu, a získat tak jeho peníze. Syna rádi vzali k sobě do bytu, a když se pak znovu oženil, byli moc šťastní. Když se mu narodil syn, dělali pro něj první poslední. Na svá první dvě vnoučata a na jejich matku zanevřeli, a vůbec je nevidají.

Osobní anamnéza

Jedná se o chlapce, který do svých osmi let vyrůstal v dysfunkční rodině. I přesto, že trávil hodně času u prarodičů, situaci v rodině vnímal velmi silně a dokonce prosil matku, aby od otce odešla. *„Nejvíc jsem se bál o svou matku, že jí otec něco udělá, že jí ublíží.“* Což se skutečně dělo, a on tomu neuměl zabránit. *„Strašné bylo, že si otec vyléval zlost i na mě. Vždy, když mě bil, snažila se mě matka ochránit, takže zmlátil i ji. Otce jsem proto nenáviděl.“* Když matka skončila v nemocnici, s otcem se rozvedla, velmi se mu ulevilo. Svého otce nikdy jako otce nevnímal. Otce mu nahrazoval matčin druhý manžel, kterého měl velmi rád, a se kterým si rozuměl. Ačkoli měl takové dětství, zpětně to všechno vnímá velmi pozitivně. *„Matka, prarodiče a můj (nevlastní) otec mi dopřáli mít skvělé dětství, bez nich si to nedovedu představit. A navíc jsem díky (nevlastnímu) otci získal i skvělé prarodiče.“* Dodnes svými nevlastními prarodiči vídá, a jen doufá, že nebude nikdy, jako jeho otec.

5.1.7. Kazuistika č.5

Tato případová studie byla vypracována z rozhovoru s respondentem, který žil do svých deseti let v dysfunkční rodině. Příčinnou rodinné dysfunkce byla jeho vlastní matka, která byla alkoholička. Úplný rozpad rodiny byl zapříčiněn tím, když matka rodinu opustila, protože si našla přítele. Dotazovaný měl také prarodiče (z matčiny i z otcovy strany), jejichž úloha v jeho životě je uváděna v rodinné anamnéze.

Rodinná anamnéza

Rodina

Manželé žili se svými dvěma syny ve společné domácnosti jejich vlastního bytu. Jejich socioekonomická situace byla velmi dobrá – manžel finančně zabezpečoval chod rodiny a jeho žena se starala o domácnost. Když bylo staršímu chlapci šest let, začala jeho matka tajně pít. Její manžel na to však přišel a chtěl, aby šla na léčení. Ona mu to vždy slíbila, a pak tam stejně nešla. Manžel si myslel, že společně situaci zvládnou, avšak po čtyřech letech ho žena opustila, a nechala ho samotného se dvěma dětmi. Od rozvodu se rodiče neviděli.

Rodiče

Matka žila se svými rodiči v rodinném domě na Moravě. Rodina plnila všechny své funkce a zabezpečovala potřeby jednotlivých členů. Poté, co se přestěhovala do Prahy si našla přítele, kterého si vzala, a se kterým měla dvě děti. Když bylo jejímu synovi šest let, začala matka tajně pít. Před okolím i manželem se to snažila zatajit, proto lahve s alkoholem schovávala po bytě. Když na to manžel přišel, přemlouval jí, aby se šla léčit, ale ona nechtěla, jen mu to vždy slíbila, ale nikam nešla. Její problém s alkoholem se však stupňoval a nakonec se s tím už ani netajila. Když si našla přítele, odešla od rodiny, a podala žádost o rozvod. S dětmi ani s bývalým manželem není v kontaktu.

Otec vyrůstal se svými rodiči a se třemi sourozenci v nájemním bytě. Rodina byla plně funkční. Když se seznámil s budoucí manželkou, byl již úspěšným podnikatelem. Svou rodinu tak plně finančně zabezpečoval, a nechal manželku, aby se jen starala o děti a nemusela chodit do práce. Když však začala mít problémy s alkoholem, požádal o pomoc své rodiče, myslel si, že to dokáží vyřešit. Po rozvodu se o děti staral sám a rodiče mu velmi pomáhali.

Prarodiče

Rodiče matky žili se svou jedinou dcerou v rodinném domě na Moravě. Dceři jejího přítele zpočátku velmi schvalovali, později jim však vadilo, že je její manžel pořád v práci a ona sama se musí starat o děti. Z toho vznikaly různé konflikty, až nakonec přestali za rodinou jezdit. Jejich vztahy tak silně ochladly. Když pak jejich dcera začala pít a našla si nového přítele, rodiče je oba vzali k nim do jejich domu. S vnoučaty se vůbec nestýkali, prý na ně neměli čas.

Rodiče otce žili se svými třemi dětmi v nájemním bytě, kde plně zabezpečovali výchovu a potřeby svých dětí. Po svatbě se rodině snažili, co nejvíce pomáhat. Hlídali vnoučata, když to rodiče potřebovali, a také otcova matka občas pomáhala s chodem domácnosti – velmi si rozuměla se svou snachou. Nedokázala pak pochopit, proč začala pít, a nikdy jí neodpustila, že rodinu opustila.

Osobní anamnéza

Jedná se o starší ze dvou dětí, které vyrůstalo v dysfunkční rodině. „*Vzpomínám si, jak se otec s matkou hádali, protože po ní chtěl, aby se šla léčit a ona nechtěla. Já se raději zavřel v pokoji, abych to nemusel poslouchat.*“ Časem začaly být konflikty vyhraněnější a matka byla vůči jeho otci často agresivní. Největší ranou pro něj bylo, když je matka opustila. „*Hrozně se mi po mámě stýskalo, myslel jsem, že odešla kvůli mně, že za to můžu já.*“ Vychovával ho tak jeho otec s pomocí svých rodičů, které má moc rád, za to jací jsou, a co pro něj dělají. Se svou matkou se doteď nevidá.

5.1.8. Shrnutí rozhovorů

Při zpracování rozhovorů se objevilo hned několik společných znaků. Prvním znakem bylo, že v oblasti rodiny a rodinného prostředí dotazovaní uváděli, že vyrůstali v úplných rodinách, kde rodiče byli povětšinou sezdáni, a které by se daly označit jako dysfunkční. Dalším společným znakem bylo, že respondenti mluvili o svém otci záporně (kromě druhé respondentky, která se snažila i přes otcovu patologii zdůraznit, jak moc ho má ráda, a posledního respondenta, kterého nakonec vychovával pouze jeho otec), a o matce kladně (kromě poslední kazuistiky). Většinu případů spojoval alkoholismus a první dva gamblerství.

V první a ve čtvrté výpovědi respondentů se v jejich rodinách vyskytovalo domácí násilí, kde právě otcové byli agresory. Kromě posledního případu, kdy byl příčinou rozpadu alkoholismus matky, byl právě otec příčinnou rodinné dysfunkce. Ve většině případů se však patologie jednoho z rodičů začala objevovat až později.

Z prvního a ze čtvrtého rozhovoru vyplynulo, že respondenti měli „dysfunkční“ prarodiče z otcovy strany. Poslední kazuistika pak vypovídá o určité „dysfunkčnosti“ matčiny rodiny. Prarodiče (i nevlastní) jsou jinak respondenty vnímáni kladně. Souviselo to především se situacemi, ve kterých potřebovala rodina pomoci, aniž si o ni mnohdy požádala. Prarodiče rodinám respondentů vypomáhali především finančně a věcně. Ale díky jejich láskyplné péči, podpoře, přijetí, a klidnému prostředí, které u nich panovalo, mohli dotazovaní vnímat s odstupem své dětství více pozitivně, než kdyby tomu bylo naopak. Rodičům se také snažili pomoci při výchově jejich potomka, zvláště pak při odchodu jednoho z rodičů tento fakt zesílil. Podle vnoučat bylo pro všechny prarodiče těžké zůstat nestrannými při rodinných konfliktech, ale s odstupem času vidí, že dělali vše, jak nejlépe uměli, aby rodině pomohli. Všichni dotazovaní si dodnes s prarodiči rozumí, navzájem se navštěvují, a doufají, že jednou budou pro svá vnoučata právě takovými prarodiči, jako jsou ti jejich. Většina z nich je teď v situaci, kdy je na nich, aby se o své prarodiče postarali, takže si o to více váží každé chvíle, kterou mohou s nimi strávit.

5.2. Kazuistika

V této části je zpracována samostatná kazuistika, vycházející ze spisu, který mi byl poskytnut se souhlasem sociálních pracovníků Fondu ohrožených dětí (dále jen FOD), pracoviště Klokánek Praha 8. Jednalo se zde o případ nezletilých sourozenců – dvojčata (chlapci), která měla ještě nevlastní sestru. Děti byly předány do FOD Klokánek pro zanedbání péče. O děti se nevíce zajímala maternální babička, která je postupně přebrala do své péče. Kazuistika dívky byla zpracována zvlášť, neboť měla jinou rodinnou anamnézu, a bude uvedena jako první. Děti byly do Klokánku předány dne 10.9.2014 v 19:00. Přijata byla nezletilá sedmiletá dívka se svými dvěma sourozenci – osmiměsíční dvojčata (chlapci). Důvodem přijetí bylo předběžné opatření Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 10.9.2014 – matka závislá na návykových látkách, násilí v rodině, otcové ve výkonu trestu odnětí svobody, širší rodina neměla podmínky pro péči o nezletilé.

Rodinná anamnéza dívky

Rodina

Matka se svými dětmi bydlela ve společné domácnosti se svou matkou a s jejím manželem a se svými třemi nevlastními sourozenci. Byt, ve kterém rodina žila, měla ve vlastnictví babička. Matka společně s babičkou zajišťovala péči o děti. Záhy si matka našla nového přítele (v pořadí dalšího z mnoha partnerů), se kterým se v uvedeném bytě stýkala. Posléze však matčin přítel vyhodil z domácnosti babičku nezletilých dětí. Matku i babičku nezletilých dětí fyzicky napadal, proto několikrát v domácnosti zasahovala policie. Z tohoto důvodu byla matka také ošetřena ve Fakultní nemocnici Motol. Přítel matky svým agresivním chováním ohrožoval nezletilé děti na životě. Matka nebyla schopna svůj způsob života změnit, a zajistit tak dětem bezpečný domov s řádnou výchovou a péčí – svým chováním ohrožovala zdraví i život nezletilých dětí. Socioekonomické podmínky spolu s dalšími konkrétními údaji týkající se rodiny nebyly ZDVOP (zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc) udány. Kompletní rodinná anamnéza spolu s osobními anamnézami jednotlivých dětí se nachází na OSPODu Úřadu městské části Praha 13.

Rodiče

Matka nezletilé dívky měla tři mladší nevlastní sourozence (její matka se podruhé vdala). Byla HCV (virus hepatitidy C) pozitivní a závislá na drogách (konkrétně na heroinu od roku 2009), proto docházela do Remedisu, kde se podrobila léčbě drogové závislosti. Jelikož abstinovala měla své nezletilé děti ve své péči. Matka, ale opět ve velké míře začala užívat návykové látky, byla spolu s dětmi zadržena policií, když kradla v obchodě. V době, kdy byla nezletilá dívka spolu se svými bratry umístěna do Klokánku na Praze 8, byla jejich matka na detoxu v Psychiatrické nemocnici Bohnice (nedobrovolná hospitalizace). Nespolupracovala a byla ve špatném stavu. Z nemocnice byla propuštěna na revers. Posléze znovu nastoupila léčbu, kterou ale záhy přerušila, a nyní žije na ulici.

Otec nezletilé dívky nebyl uveden v rodném listě, ale jeho dcera ho zná. O nezletilou nikdy neprojevoval zájem. Užíval návykové látky (hlavně heroin). V době, kdy byla jeho dcera umístěna do Klokánku na Praze 8, byl ve výkonu trestu odnětí svobody.

Sourozenci

Dívka měla dva nevlastní mladší bratry (dvojčata). Chlapci měli jiného otce, než jejich sestra. Jejich anamnéza byla popsána v jejich případové studii.

Prarodiče

Matčina matka vychovávala společně s manželem, až do jejich odloučení, ještě své tři nezletilé děti. Matka pomáhala své dceři s výchovou jejích dětí, poté když ji vyhodil dceřin přítel z bytu, neměla vhodné bytové podmínky a možnosti, jak péči o nezletilá vnoučata zajistit. Měla s nimi ale hezký vztah. Z chování dceřinného přítele měla strach. Zkoušela se s manželem domluvit ohledně vypořádání majetku, především ohledně užívání společného bytu. Manžel ji však kontroloval a nerespektoval její rozhodnutí. Vnučku si bude moci vzít k sobě, jakmile nalezne větší byt, a situace s manželem se zklidní. Prozatím žádala o svěření vnučky do péče, a o víkendech si ji bude brát na propustky.

Matčin nevlastní otec vnímal svou dceru jako svou vlastní (od jejích čtyř a půl let). Společně s babičkou vychovával ještě své tři nezletilé děti. Chtěl podat návrh na svěření vnučky do své péče i v rámci krátkodobých propustek, protože přes ni chtěl zachraňovat vztah s manželkou.

Osobní anamnéza

Jedná se o dítě z prvního těhotenství, kdy její matka byla závislá na heroinu před i po celou dobu těhotenství. Porod proběhl v termínu spontánně. Poporodní adaptace byla dobrá, avšak druhý den se rozvinuly abstinenční příznaky, proto byla předána na jednotku intenzivní péče, kde byla zahájena substituční léčba morfinem. Abstinenční příznaky postupně ustoupily a další průběh byl již bez komplikací. Dívka byla řádně očkovaná podle očkovacího kalendáře. Vážněji nestonala a byla málo nemocná. Nezletilá byla na preventivní prohlídce v pěti letech, kde byla diagnostikována dyslalie, jinak byl somatický nález v normě. Na sedmiletou prohlídku se však nedostavila. Na logopedii nedocházela a předškolní kolektivní zařízení ne navštěvovala. Vychovávala ji spolu s matkou především babička. Když byla s matkou, pomáhala s péčí o dvojčata. Často byla svědkem rodinných neshod. Dokonce vzpomínala, jak byla matka zfetovaná, zbitá jejím novým přítelem, a jak byla po stěnách bytu krev. Měla hezký vztah ke svým dvěma nevlastním sourozencům (pečovala o ně).

Dne 12.9.2014 absolvovala psychologické vyšetření po příchodu do Klokánku, ze kterého vyplynulo, že to byla snaživá, milá a infantilní dívka. Dále bylo zřejmé, že její sociální vývoj byl ponechán samovýchově (nerozoznala bariéry dospělý x dítě, nevhodně si vynucovala dárky, které záviděla jiným dětem, a neměla osvojena společenská pravidla).

Její rozumový vývoj byl zanedbán (pletla si pravou a levou ruku, které neuměla pojmenovat). Řeč, která byla s nápadnou dyslalií gravis, byla často obtížně srozumitelná (neměkčila). Diagnostikovány byly sigmatismy, sykavkové asimilace, rotacismus, rotacismus bohemicus, lambdacismus, artikulační neobratnost (delší slova, souhláskové shluky či sykavková slova nevyslovila). Slovní zásoba byla jednodušší. Chování bylo chaotické, převažoval nutkavý neklid – neustále bezcílně pobíhala, byla odváděna od samostatné práce, na niž nebyla zvyklá. Byla prozatím v zajetí egocentrismu. Často si protiřečila, z důvodu horšího chápání instrukcí. Bylo zřejmé, že vyrůstala v netradičních rodinných vztazích. Terminologie svědčila o tom, že byla zatěžována starostmi i slovníkem dospělých, bez zřetele na dětskou problematiku. Zanedbání se projevilo také v grafomotorice (kresebný Jiráskův orientační test školní zralosti prokázal opoždění o dva roky). Kresba lidské postavy byla nesyntetická, což pravděpodobně svědčilo o organicitě a desintegraci osobnosti. Neuměla pojmenovat jednoduché grafické tvary (kolo, kříž, čtverec apod.) a nenapodobila ani jediné psací písmeno. Spontánní kresba byla odbyta (též byla o dva roky opožděna), z čehož vyplynulo, že na kreslení nebyla zvyklá. Uměla se podepsat tiskacím písmem celým jménem, plochu A4 využila dobře, avšak kresbu odbyla, nebavila ji. V testu fluidní inteligence (RAVEN-verbál) byl výsledek v pásmu hraničním, nechápala totiž souvislosti mezi jevy.

V testu zrakového rozlišování (EDFELDT) byl výkon defektní. Není zvyklá samostatné práci, byla chaotická, těkavá, a často jí muselo být připomínáno zadání úkolu (nutkavý neklid, zvědavost). Test sluchového rozlišování (WEPMAN-MATĚJČEK) vyšel s hluboce podprůměrným výkonem. Zde to nebylo z důvodu soustředěnosti (při řízené činnosti pracovala lépe), ale z nedozrálé sluchové percepce a nedovývinu fonemického sluchu. Problémy byly zvláště v měkčení a souhláskových shlucích. Když vyprávěla o rodině, uváděla, že se jí stýská po babičce, po mámě ne, protože byla zvyklá na babičku, která se o ní starala (na světě měla nejraději babičku a brášky). O příteli matky říkala, že je mlátil, matku i pěstí. Bála se o matku. Dále uváděla, že u nich doma byla policie, když je matčin přítel mlátil, a když vyhodil babičku z bytu. Ze závěru zprávy vyplynulo, že se u ní výrazně projevilo zanedbání výchovy, rozvoje psychických funkcí i grafomotoriky. Absence docházky do kolektivního zařízení i do předškolního zařízení měla na dívku negativní dopad. V základní škole by dívka prospěla, kdyby chodila do mikrotřídy s menším počtem dětí, aby byly individuálním přístupem vykompenzovány veškeré mnohačetné nedostatky. Vhodná by byla návštěva foniatrie a logopedie. U dívky bylo nutné rozvíjet grafomotoriku (zvláště oblé a malé tvary) a zaměřit se na syntetiku kresby. Bylo u ní podezření na syndrom ADHD.

V některých oblastech působil vliv matčiny i otcovy narkomanie v prenatálním období. Při výše uvedeném opoždění zrakového, grafomotorického, i sluchového vývoje spolu s opožděním vývoje intelektu se dal předpokládat rozvoj specifických poruch učení, proto by bylo nutné koncem první třídy provést depistáž v obvodní pedagogicko-psychologické poradně. Dívka byla v zařízení FOD Klokánek dobře zadaptována, byla velmi vázána na širší rodinu. Byla veselá, hravá a v kolektivu oblíbená. Často hovořila o babičce, a těšila se, až bude s ní.

Dne 3.11.2014 byla zpracována zpráva o psychologickém vyšetření pro možné umístění do náhradní rodinné péče. Vlastní otec, který není uveden v rodném listě, byl v této době ve výchovném zařízení. Matka utekla s novým (údajně) velmi problematickým partnerem. O svěření do vlastní péče jevila zájem materiální babička, která byla v rozluce s manželem (obývala s ním společný byt), ani jeden z nich však nepracoval. Manželka se od něj odstěhovala i s nejmladšími dcerami. Ta však před pomocí zanedbané vnučce preferovala řešení vleklých osobních problémů. Uváděla sice, že odmalička o dítě pečovala, ale jakmile se dozvěděla, že byla dívka zanedbána, přesouvala zodpovědnost na dívčinu matku. Dceřiny problémy zcela popírala, vinu sváděla vždy na její partnery a uváděla, že za pár měsíců se jistě dovede opět postarat nejen o dceru, ale i o dvojčata.

Z vyznění zprávy vyplývalo, že dívčíným největším přáním bylo, aby se navrátila do péče babičky, na níž byla prakticky od narození zvyklá. K nikomu jinému ji nevázal tak pevný vztah. Babička však momentálně neměla připraveny podmínky na převzetí vnučky do péče. Bylo nutno zajistit ji materiálně (babička neměla trvalé zaměstnání, její manžel jí prý dlužil vysokou částku za výživné a též nepracoval, dále neměla rozhodnuto o bydlišti). Babičce bylo dáno na zvážení, zda tak velkým úkolům bude schopna dostát. Jako velký problém se jevilo babiččino myšlení, protože byla přesvědčena jedině o své pravdě. Bylo jí doporučeno navštívit psychoterapii, kde by jí bylo takzvaně poskytnuto zrcadlo jejích mýtů, fikcí a polopravd. Umístění do náhradní babiččiny péče bylo z citových a vztahových důvodů iniciováno, avšak ne aktuálně, ale po úpravě podmínek. Babička vnučku stále navštěvovala a brala si ji na propustky k sobě domů (většinou o víkendech).

Dne 15.10.2014 Obvodní soud pro Prahu 5 rozhodl ve věci péče o nezletilou o výchovném opatření takto: soud ponechává nezletilou v péči Fondu ohrožených dětí, Na Poříčí 6, Praha 1, vykonávanou v zařízení Fondu ohrožených dětí Klokánek, Chabařovická 1125, Praha 8. Tím soud zároveň prodlužuje předběžné opatření nařízené Obvodním soudem pro Prahu 5 ze dne 10.9.2014 s usnesením Obvodního soudu pro Prahu 5 – ze dne 22.9.2014.

Dne 29.1.2015 v 15:20 OSPOD Úřadu městské části Praha 13 vydal propustku do péče babičky, a to do doby právní moci rozsudku o svěření nezletilé dívky do pěstounské péče babičky. Babičce byl předán průkaz pojištěnce, rodný list a dívčiny osobní věci, a byla jí doporučena následná logopedická péče. Zdravotní stav dívky byl v době jejího předání dobrý (zdravá). Babička jako přebírající osoba tímto předáním převzala na sebe za dívku plnou odpovědnost.

Dne 26.2.2015 Obvodní soud pro Prahu 5 rozhodl ve věci péče o nezletilou o nařízení výchovného opatření a návrhu babičky na svěření nezletilé do pěstounské péče babičky. Nezletilá byla svěřena do pěstounské péče babičky. Usnesení bylo odůvodněno tím, že se babička návrhem, který podala 20.11.2014 domáhala svěření nezletilé do své péče. To odůvodňovala tím, že matka nezletilé byla toho času závislá na drogách, a péči o nezletilou tak nezajišťovala. Babička byla schopna a ochotna péči matky převzít. Matka se k jednání nedostavila, a ani se neomluvila (soud tedy jednal v nepřítomnosti matky). Z výpovědi babičky a zprávy z Městské části Praha 13 má soud prokázáno, že babička si upravila bytové podmínky tak, aby si mohla dívku převzít. Vnučka by mohla nadále pokračovat na základní škole v místě bydliště babičky, kde i základní školu započala. Ze zprávy kolizního opatrovníka soud zjistil, že pobyt matky není OSPODu znám. Toho času měla babička podmínky pouze pro svěření nezletilé dívky do své péče. Kolizní opatrovník se k návrhu babičky v plném rozsahu připojil. Dívka tak byla svěřena do pěstounské péče své babičky.

Rodinná anamnéza dvojčat

Rodina

Anamnéza rodiny chlapců je totožná s anamnézou jejich nezletilé sestry.

Rodiče

Anamnéza matky byla již zpracována výše a otec nezletilých dětí byl ve výkonu trestu v době, kdy byly jeho děti předány do FOD Klokánek. Na děti se soustavně informoval a spolupracoval se sociálními pracovníci z Klokánku. Dětem posílal dopisy a dárky.

Sourozenci

Dvojčata měla ještě starší sestru, jejíž anamnéza byla uvedena v její případové studii.

Prarodiče

Anamnéza matčiných rodičů byla již zpracována výše. V současné době měla babička v péči nezletilou vnučku a žádala o svěřeni dvojčat do své péče. Chlapce by si vzala k sobě, jakmile by našla větší byt, a vyřešila situaci s manželem (byli toho času v rozvodovém řízení).

Osobní anamnéza dvojčete A

Jedná se o dítě (z dvojčat) z druhého těhotenství matky, ta byla závislá na heroinu (poslední dávku aplikovala před porodem), a byla HCV pozitivní. Porod proběhl císařským řezem v třicátém šestém týdnu pro předčasný odtok plodové vody. Vážil přes dvě kila (2450g). Po porodu byl chlapec hospitalizován na neonatologickém oddělení od 8.1. do 3.2.2014. Druhý den po porodu se u něho objevily abstinenční příznaky, proto mu byla podávána tinktura opíí po devatenáct dní ve snižujících se dávkách. Další průběh byl již bez komplikací. Chlapce nejprve vychovávala matka společně s babičkou (matka matky). Otec byl totiž ve výkonu trestu odnětí svobody. Z důvodu matčiny drogové závislosti bylo dítě předáno do péče maternální babičky. Posléze však babička nemohla péči o nezletilého zajistit, a neměla ani vhodné bytové podmínky. Dítě tak bylo přijato do Klokánku, Praha 8.

Dne 10.9.2014 absolvoval vyšetření před umístěním do Klokánku. Chlapec měl na pravé straně tváře hemangiom a dále měl plenkovou dermatitidu (byl velmi opruzelý bez známek akutního infektu). Chybějící základní očkování bylo doplněno. Byl sledován pro abstinenční syndrom, se kterým se narodil (bez komplikací). Somatický nálezn byl v normě. Po příchodu do Klokánku si postupně zvykl na nové lidi kolem sebe. Chlapec obtížně spal, často se budil, byl podrážděný a plačtivý. Po zadaptování se na novou situaci byl již usměvavý, veselý a kontaktní. Chlapec byl šikovnější a aktivnější než jeho bratr (zvědavě objevoval věci kolem sebe). Za dobu pobytu udělal velký pokrok (již lezl a pokoušel se stavět na nožičky).

Dne 3.11.2014 bylo provedeno vyšetření ve věku deseti měsíců (čtyřicet dva týdnů) pomocí vývojové škály A. Gesella, pozorování a rozhovoru s pečujícími tetami. Po dobu vyšetření byl chlapec aktivní, v dobré náladě a projevoval výrazný zájem o testový materiál. Dítě rychle navázalo oční kontakt a mělo zájem o osoby v jeho blízkosti. Chlapec dával dvě kostky proti sobě, dával kostku proti šálku a přitahoval kroužek prostřednictvím provázku (adaptivní chování).

Dále obcházel ohrádku, užíval obě ruce, v ohrádce ve stoje zvedl hračku ze země a přidržoval se jednou rukou, úmyslně se pustil a udržel rovnováhu na jednu až dvě sekundy, pak padal, nebo se opět chytl ohrádky, a velmi dobře lezl (hrubá motorika). Ihned sice uchopil peletku, ale neobratným klíšťovým úchopem. Provázek pak bral nůžkovým úchopem (jemná motorika). V řeči vokalizuje (te-te, da-da, ma-ma apod.) a začal užívat gesta. Co se týče sociálního chování tak s pomocí napodobuje paci-paci a drží si sám láhev. Dítě bylo při příchodu do Klokánku krmeno pouze mlékem, tuhou stravu odmítalo. Po dobu prvního měsíce se hodně objevovaly záchvaty pláče a vztekání se (dítě se nechťelo v danou chvíli chovat, vzpouzelo se a nereagovalo na tišení) v situacích, které odmítal (spánek, přebalování, krmení příkrmy apod.). V této době se adaptoval na zařízení. Spánek byl klidný, spal celou noc, usínal sám bez pláče. Chlapci byl vytvořen denní režim, který ho zklidnil. Dítě bylo aktivní, zvědavé, zajímalo se o všechno v jeho okolí, dobře navazovalo kontakt a sociální reakce byla přiměřená (usmíval se a „odpovídal“ při hovoru). Při změně pečujících osob nebo prostředí byl plačtivý a více vzdoroval, ale neměl problém odejít od pečující osoby. Při vstupu do nového prostoru se pohyboval beze strachu, a se zájmem zkoumal místnost. Začal se navazovat na pečující tetu, vytvářel si k ní specifický vztah, a preferoval ji před jinými osobami. Pozitivně reagoval na známé osoby. Ze závěrečné zprávy vyplývalo, že to byl aktivní a zvědavý chlapec s pozitivním laděním. V průběhu pobytu došlo u dítěte k pozitivnímu posunu, konkrétně ve stabilizaci denního rytmu, což přispělo ke zklidnění dítěte. Psychomotorický vývoj byl nevyrovnaný, celkově pod normou.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o dítě narozené předčasně, a také k přihlédnutí ke zdravotní anamnéze s dlouhodobou hospitalizací hned po narození, bylo zpoždění vývoje vůči normě běžné. Nejvýrazněji dítě zaostávalo v sociální oblasti a v řeči, která se teprve začínala rozvíjet. Tyto oblasti úzce souvisely s prostředím, ve kterém se dítě nacházelo. Z vyšetření a anamnézy dítěte se usoudilo, že se dítě nacházelo v nepodnětném prostředí, a nemělo možnost se přiměřeně vyvíjet. Vzhledem k poměrně krátké době pobytu dítěte v zařízení, nebylo zatím možno stanovit prognózu pro nejbližší období. Doporučeno bylo nadále pokračovat v dosavadní péči, a zaměřit se na rozvoj řeči, i jemné a hrubé motoriky. Co nejvíce na něj mluvit, zpívat mu a prohlížet si s ním obrázky. Pro dítě by byly vhodné hračky, které by podněcovaly k manipulaci, a poskytovaly by mu zvukové podněty apod.. Pro stanovení objektivnějšího obrazu dítěte a určení další prognózy psychomotorického vývoje, bylo doporučeno opakování vyšetření zhruba ve věku dvanácti měsíců a později. Dítě by bylo vhodné do náhradní rodinné péče.

Vzhledem k věku dítěte i počtu dětí (z dvojčat) byla doporučena rodina se starším dítětem, nebo rodina bezdětná, aby tak dítěti byla věnována dostatečná pozornost. Vzhledem k získaným údajům z vyšetření bylo dítě dáno do registru náhradní rodinné péče, s tím, že by se zachoval kontakt se širší rodinou a se sestrou chlapce.

Ve věku sedmnácti měsíců měřil 74 cm a vážil 11,2 kg. Nadále se vztahoval k pečujícím tetám a k dětem z bytové jednotky, kterou obýval. Chlapec si ještě neuměl hrát se svým bratrem, spíše si bral jeho hračky, a rivalizoval s ním. V tomto věku byl již v období vzdoru – když se mu něco nelíbilo, tak se vztekal, házel s věcmi, nebo si lehl mezi dveře a plakal. Byl průbojnější a zvědavější než jeho bratr (byl neustále v pohybu). Vývoj byl nadále mírně zpžděn v řečové oblasti. Prozatím neměl potřebu dorozumívat se slovy. Komunikoval tak pomocí gest a zvuků. Dne 23.7.2015 požádala o svěření do své péče babička, která již vychovávala jeho sestru. Dne 26.8.2015 totiž končil rozsudek o svěření chlapce do péče FOD Klokánek. Místně příslušný Orgán sociálně právní ochrany dětí v Praze 13 podal návrh k soudu, aby nezletilý byl svěřen babičce předběžným opatřením.

Do srpna by tak mohl být v péči babičky – ta by již neměla být v kontaktu s matkou dítěte, což bylo vnímáno příznivým pro dané dítě, aby nebyl ohrožen drogově závislou matkou. Dne 27.7.2015 rozhodl Obvodní soud pro Prahu 5 ve věci péče o nezletilé dítě tak, že zahájil řízení o omezení či zbavení rodičovské povinnosti matky. Opatrovníkem nezletilého pro toto řízení byl jmenován Městský úřad Praha 5.

Usnesením Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 3.8.2015 bylo dítě předáno do péče babičky. OSPOD s ohledem na skutečnosti souhlasil s propuštěním dítěte do péče jeho babičky. 4.8.2015 ve 12:30 byl pak nezletilý chlapec předán na propustku, kterou vydal Úřad městské části Praha 13 do péče babičky, a to do doby vykonatelnosti předběžného opatření o svěření nezletilého do její péče. Předání proběhlo ve FOD Klokánek, Praha 8. Babičce byl předán průkaz pojištěnce, originál rodného listu, očkovací průkaz, zdravotní anamnéza a osobní věci. Dítě v době předání bylo zdravé. Babička jako přebírající osoba na sebe tímto převzala plnou odpovědnost za dítě. Usnesení však zatím nebylo vykonatelné.

Dne 24.9.2015 rozhodl Obvodní soud pro Prahu 5 o návrhu Městské části Praha 13 na nařízení předběžného opatření tak, že nezletilé dítě se předává do péče babičky. Rozhodnutí bylo odůvodněno tím, že babička zajistila vhodné podmínky pro péči o další dítě v rodinném domě. Celý dům je pěkně zařízen, kompletně vybaven a je udržován v naprosté čistotě a pořádku. Obvodním soudem jí byla svěřena do pěstounské péče i vnučka, polorodá sestra nezletilého. V péči babičky nebyly zjištěny žádné závady.

Babička má uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče s Cestou necestou, kde také absolvovala vzdělávání pěstounů, a s danou organizací je v pravidelném kontaktu. Její spolupráci a snahu zajistit dobrou péči o děti, hodnotí organizace jako velmi dobrou. Navíc vnuka pravidelně navštěvuje od počátku umístění ve FOD Klokánek, projevuje o něj zájem. Pokud vnuk tráví víkend s babičkou, vrací se vždy v naprostém pořádku. Vzájemná citová vazba mezi ním a babičkou je zřejmá a velmi silná. Chlapec na babičku reaguje pozitivně. V její přítomnosti je klidný, spokojený a veselý. Vždy se na babičku těší a nerad se s ní loučí. Umístění dítěte ve FOD Klokánek se proto jeví jako nadbytečné.

Osobní anamnéza dvojčete B

Jedná se o dítě z druhého těhotenství matky, ta byla závislá na heroinu (poslední dávku aplikovala před porodem), a byla HCV pozitivní. Porod proběhl císařským řezem v třicátém šestém týdnu pro předčasný odtok plodové vody. Vážil 1980 g. Po porodu byl chlapec hospitalizován na neonatologickém oddělení od 8.1. do 3.2.2014. Druhý den po porodu se u něho objevily abstinenční příznaky, proto mu byla podávána tinktura opií po devatenáct dní ve snižujících se dávkách. Další průběh byl již bez komplikací. Chlapce nejprve vychovávala matka společně s babičkou (matka matky). Otec byl totiž ve výkonu trestu odnětí svobody. Z důvodu matčiny drogové závislosti bylo dítě předáno do péče maternální babičky. Posléze však babička nemohla péči o nezletilého zajistit, a neměla ani vhodné bytové podmínky. Dítě tak bylo přijato do Klokánku, Praha 8.

Dne 10.9.2014 absolvoval vyšetření před umístěním do Klokánku, kde byla zjištěna akutní rýma a plenková dermatitida., jinak byl chlapec v pořádku. Chybějící základní očkování bylo doplněno. Byl sledován pro abstinenční syndrom, se kterým se narodil (bez komplikací). Po příchodu do Klokánku si postupně zvykl na nové lidi kolem sebe.

Dne 3.11.2014 bylo provedeno vyšetření ve věku cca deseti měsíců (čtyřicet dva týdnů) pomocí vývojové škály A. Gesella, pozorování a rozhovoru s pečujícími tetami. Po dobu vyšetření bylo dítě klidné, spíše pozorovalo okolí a v dobré náladě. Dával dvě kostky proti sobě, dával kostku proti šálku a přitahoval kroužek prostřednictvím provázku (adaptivní chování). Dobře lezl, pevně seděl, v sedu manipuloval s předměty a zvedal se v ohrádce (hrubá motorika). Zaměřoval se na peletku, ale nedokázal ji ihned uchopit – neobratný klíšťový úchop (jemná motorika). V řeči vokalizuje (te-te, da-da, ma-ma apod.) a začal užívat gesta.

Držel si sám láhev a s pomocí napodoboval paci-paci (sociální chování). Příchod do zařízení snášel dobře, nebyl výrazně plačtivý nebo neklidný. Měl však problém usnout, ale v průběhu noci se nebudil. Spánek byl v této době klidný, spal celou noc a dvakrát přes den. Usínal sám, a po probuzení v postýlce si „povídal“ sám pro sebe. Podobně jako jeho bratr byl krmen pouze Sunarem, proto si vyžadoval častější krmení. Po zavedení příkrmů, tuhé stravy a stabilního režimu, se spánek a krmení normalizovalo. Na začátku pobytu ve věku cca devíti měsíců jenom seděl, nestavěl se na nohy, byl spíše pasivní. V této době se již postavil kolem nábytku a začal dělat první krůčky. Dokázal si sám dlouho hrát. Temperamentově to bylo klidné dítě, v nové situaci bylo nejprve pasivní, ale posléze začal zkoumat okolí. Hračky a předměty zkoumal hlavně hmatem (vkládal si věci do úst). Objevovalo se u něj kývání, hlavně pokud si hrál sám nebo při usínání. Kývání je často užíváno jako autostimulace nebo způsob zklidnění. Z vyšetření tedy vyplynulo, že dítě bylo klidné s pozitivním laděním. Adaptace na zařízení byla sice rychlejší, než u jeho bratra, ale celkově byla vůči bratrovi pomalejší, méně aktivní, což způsobilo i to, že nemá takovou úroveň jemné a hrubé motoriky jako jeho bratr.

Rozvoj motoriky úzce souvisel s mírou aktivity a zvědavosti jako i možnostmi prostředí, ve kterém se nacházel. Psychomotorický vývoj byl toho času nerovnoměrný, celkově byl pod normou. Nejvýrazněji dítě zaostává v sociální oblasti a v řeči, která se teprve začíná rozvíjet. Tyto oblasti úzce souvisí s prostředím, ve kterém se dítě nacházelo. Vzhledem k poměrně krátké době pobytu dítěte v zařízení nebylo zatím možno stanovit prognózu pro nejbližší období. Doporučeno bylo pokračovat i nadále v dosavadní péči a zaměřit se na rozvoj řeči, jemné a hrubé motoriky. Pobízet dítě k pohybu a k aktivnímu zkoumání prostředí (např. preferovat pohyb po místnosti před ohrádkou, dávat hračky do větší vzdálenosti od dítěte, a tím ho motivovat k větší lokomoci apod.). Pro stanovení objektivnějšího obrazu dítěte a určení další prognózy psychomotorického vývoje, bylo doporučeno opakovat vyšetření zhruba za dvanáct měsíců a později. Dítě by bylo vhodné do náhradní rodinné péče. Vzhledem k věku dítěte i počtu dětí (z dvojčat) byla doporučena rodina se starším dítětem nebo rodina bezdětná, aby tak dítěti byla věnována dostatečná pozornost. Vzhledem k získaným údajům z vyšetření bylo dítě dáno do registru náhradní rodinné péče, s tím, že by se zachoval kontakt se širší rodinou a se sestrou chlapce. Dále se osobní anamnéza chlapce shoduje s bratrovou osobní anamnézou, která byla výše zpracována. Usnesení a rozhodnutí soudu jsou tedy totožná. Chlapec byl tak předán do pěstounské péče jeho babičky.

5.2.1. Shrnutí kazuistiky

Případová studie, která byla výše zpracována, byla příkladem toho, jakou jinou podobu může mít dysfunkční rodina. V předchozích případových studiích byl kromě poslední výpovědi (matka) příčinou rodinné dysfunkce otec, ale tady byla tou příčinou matka se svým novým partnerem. Oba otcové se o děti nemohli postarat, protože byli ve výkonu trestu odnětí svobody. Z celé širší rodiny si dokázala upravit podmínky pro převzetí dětí do péče pouze jejich vlastní babička. Měla uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče s Cestou necestou, kde také absolvovala vzdělávání pěstounů. Spolupracovala tedy jak s touto organizací, tak i s FOD Klokánkem na Praze 8, kde se radila s pracovníky v tomto zařízení. Ty jí také vedly v tom, co by měla učinit, aby si děti mohla všechny vzít do péče. S danými organizacemi byla v pravidelném kontaktu.

Závěr

Rodina je základní jednotkou ve společnosti a je tvořena rodiči a dětmi. V našich životech je velmi důležitá, představuje nejnějnější vztahovou síť. Rodina by tedy měla naplňovat potřeby všech jednotlivých členů a zajišťovat tak příznivé podmínky pro jejich socializační vývoj. V této práci bylo snahou ukázat, co se může stát při narušení nebo dokonce zprůtrhání této sítě. Pokud se totiž v rodině vyskytují velké problémy a celková funkčnost rodiny se vytrácí, může se toto prostředí stát pro všechny členy a zvláště pro dítě rizikové, příp. patologické. Zde pak mohou přicházet na pomoc prarodiče, tedy pokud k tomu mají vhodné dispozice, a tím tak rodině pomáhat v zabezpečování jejích jednotlivých funkcí.

Bakalářská práce se zabývala významem prarodičů a jejich role, kterou hrají v rodinném prostředí, a to především v prostředí, kde se mohou objevit problémy, takže se může stát nefunkční a nemůže tak dostatečně plnit potřeby jednotlivých členů. Cílem bylo zjistit jaký význam mají pro výchovu dítěte v dysfunkční rodině. Ze zjištění tak vyplynulo, že mohou být dobrými prostředníky při urovnání rodinných konfliktů, můžou podporovat rodiče při zajištění chodu rodiny, pomáhat nacházet klid v rodině, a poskytovat podporu nejen svým dětem, ale i vnoučatům. Co se týče výchovy, právě jejich působení může ukázat správný směr, kam by se vývoj a výchova dítěte měla vyvíjet. Na dítě také mohou pozitivně působit vzory, hodnoty a péče, které se jim od prarodičů dostane, protože to může sloužit jako kompenzace nesprávného rodičovského působení.

První část práce byla zaměřena na základní pojmy, teoretický rámec rodiny, její funkce a poruchy, a dále na role význam prarodičů pro rodiny, které nefungují, tak, jak by měly. Teoretická část proto byla rozdělena do tří kapitol, aby vznikl podklad pro část praktickou. Na teoretickou část navazovala část praktická, jejímž cílem bylo posoudit a zodpovědět základní výzkumnou otázku, která zněla: *Jaký mají prarodiče význam pro dítě a jeho výchovu v dysfunkční rodině?* Metody, kterými byla daná problematika zkoumaná, zahrnovaly rozhovory a kazuistiky. Respondenti vnímali své prarodiče spíše pozitivně a potvrdili jejich neoddiskutovatelný význam pro rodinu. Vnímali je jako nezastupitelné členy rodiny. Z toho můžeme vyvodit, že má prarodičovství v rodině svou cenu. Výzkum však byl prováděn na pěti dotazovaných (z důvodu rozsahu této práce), proto si nevytvoříme celkový obraz skutečnosti, ale pouze její zlomek. Dané téma bych ráda ještě rozvíjela, a proto ve své budoucí práci, se hodlám zaměřit na problematiku pěstounské péče prarodičů.

Seznam literatury

BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ. 2008. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 151 s. ISBN 978-80-7367-392-5.

BENDL, Stanislav a kol. 2015. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Vyd 1. Praha: Grada, 306 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4248-9.

CESARI LUSSO, Vittoria. 2011. *Prarodiče, rodiče a vnoučata: o emočních, vztahových a komunikačních úskalích*. Vyd. 1. Praha: Portál, 111 s. ISBN 978-80-262-0003-1.

CIBULEC, Jindřich. 1980. *Soužití tří generací*. Vyd.1. Praha: Práce, 203 s. Astra.

ČÁP, Jan. 1993. *Psychologie výchovy a vyučování*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 415 s. ISBN 80-706-6534-3.

DUNOVSKÝ, Jiří. 1986. *Rodina a její poruchy ve vztahu k dítěti*. Vyd. 1. Praha: SEVT, 81 s.

DUNOVSKÝ, Jiří. 1999. *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Vyd. 1. Praha: Grada, 279 s. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-254-9.

GRECMANOVÁ, Helena. 2000. *Obecná pedagogika II.*. Vyd. 1. Olomouc: Hanex, 192 s. Pedagogika (Grada). ISBN 80-857-8324-X.

HAUSER-SCHÖNER, Isabella. 1996. *Děti potřebují prarodiče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 104 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-717-8105-3.

HELLEBRANDOVÁ, Kateřina. 2005. *Dítě na útěku*. Vyd. 1. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 31 s. ISBN 80-239-5641-8.

HELUS, Zdeněk. 2007. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 280 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1168-3.

JANDOUREK, Jan. 2001. *Sociologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 286 s. ISBN 80-7178-535-0.

KANTOROVÁ, Jana. 2008. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky II.*. Vyd. 1. Olomouc: Hanex, 244 s. Vzdělávání. ISBN 978-807-4090-301.

KROPP, Paul. 2001. *Rodičem bez nerváků: já budu rodič, ty bud' dítě*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 207 s. ISBN 80-7106-439-4.

LOVASOVÁ, Lenka. 2005. *Rodinné vztahy*. Vyd. 1. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 35s.

MÁDROVÁ, Eva. 1998. *Zkuste být dítětem*. Vyd. 1. Praha: Portál, 117 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-717-8229-7.

MATĚJČEK, Zdeněk. 2015. *Co děti nejvíc potřebují: o emočních, vztahových a komunikačních úskalích*. Vyd. 7. Praha: Portál, 108 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-262-0853-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. 2013. *Co, kdy a jak ve výchově dětí: o emočních, vztahových a komunikačních úskalích*. Vyd. 6. Praha: Portál, 143 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-262-0519-7.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. 1994, *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Vyd. 1. Praha: Galén, 214 s. ISBN 80-85824-06-X.

MATĚJČEK, Z. 2002. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Vyd. 1. Praha: Grada, 128 s. ISBN: 80-247-0332-7.

MATĚJČEK, Zdeněk. 1999. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 183s. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk. 1994. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní: o emočních, vztahových a komunikačních úskalích*. Vyd. 1. Praha: Portál, 98 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-852-8283-6.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. 1997. *Radosti a strasti prarodičů, aneb, Když máte vnoučata: o emočních, vztahových a komunikačních úskalích*. Vyd. 1. Praha: Grada, 141 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-716-9455-X.

MATĚJČEK, Zdeněk. 1989. *Rodiče a děti*. Vyd. 2. Praha: Avicenum, 335 s.

MATOUŠEK, Oldřich. 2003a. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 380 s. ISBN 80-717-8548-2.

MATOUŠEK, Oldřich. 1993, *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 124 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901424-7-8.

MATOUŠEK, Oldřich. 2003b. *Slovník sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 288 s. Vzdělávání. ISBN 80-717-8549-0.

MLČÁK, Zdeněk. 1996. *Dysfunkční rodina: teoretické a diagnostické aspekty*. Vyd. 1. Ostrava: Atelier Milata, 22 s. Scholaforum.

MLČÁK, Z. 2003. *Základy psychopatologie*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 72 s. ISBN 80-7042-263-7

MUSIL, Roman. 2014. *Pedagogika pro střední pedagogické školy*. Vyd. 1. Praha: Informatorium, 285 s. ISBN 978-80-7333-107-8.

PLAŇAVA, Ivo. 1998. *Spolu každý sám: v manželství a rodině*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 218 s. Psychologie P. ISBN 80-710-6292-8.

PRCHAL, Josef. 1988. *Vychováváme děti*. Vyd. 2. Praha: SPN, 191 s.

RABUŠICOVÁ, Milada, Lenka KAMANOVÁ a Kateřina PEVNÁ. 2011 *O mezigeneračním učení*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 210 s. ISBN 978-80-210-5750-0.

RHEINWALDOVÁ, Eva. 1993. *Rodičovství není pro každého*. Vyd. 1. Praha: Motto, 171 s. ISBN 80-901338-4-3.

ŘEZÁČ, Jaroslav. 1998. *Sociální psychologie*. Vyd. 1. Brno: Paido, 268 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-48-6.

SOBOTKOVÁ, Irena. 2007. *Psychologie rodiny*. Vyd. 2. Praha: Portál, 219 s. ISBN 80-736-7250-2.

STRAŠÍKOVÁ, Blanka. 2004. *V roli rodičů a prarodičů*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 58 s. ISBN 80-246-0848-0.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2004. *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová*. Vyd. 3. Praha: Portál, 870 s. ISBN 8071788023.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

WEISS, Petr. 2000. *Sexuální zneužívání - pachatelé a oběti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 212 s. Psyché (Grada). ISBN 80-7169-795-8.

ZELENÁ, Martina a Alžběta KLÉGROVÁ. 2006. *Podpora rodiny*. Vyd. 1. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 32 s. ISBN 80-869-9167-9.

ŽUMÁROVÁ, Monika a Beáta BALOGOVÁ. 2009. *Medzigeneračné mosty*. Vyd. 1. Košice: MENTA MEDIA, 112 s. ISBN 978-80-89392-08-7.

Elektronické zdroje

BRABCOVÁ, Gabriela. *Dítě v dysfunkční rodině* [online]. Zlín, 2013 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/21044/brabcov%C3%A1_2013_bp.pdf?sequence=1

KAMARÝTOVÁ, Anna. *Rozvod a jeho dopad na socializaci dětí* [online]. Praha, 2011 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/39031/BPTX_2009_2__0_273877_0_88234.pdf?sequence=1

Pohyb obyvatelstva - rok 2016. *Český statistický úřad* [online]. 2017 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ci/pohyb-obyvatelstva-rok-2016>.

Příbuzenská pěstounská péče: Když dítě vychovávají prarodiče. *E-psychologie* [online]. 2016 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: http://e-psycholog.eu/pdf/mostkova_sobotkova.pdf.

Problémy spojené s nevhodným působením rodiny: Dysfunkční rodina. *Portál* [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=4150>

Problémy spojené s nevhodným působením rodiny: Syndrom CAN. *Portál* [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=4150>

Proč děti potřebují prarodiče. *Rodina.cz: Každodeník o dětech a rodičích* [online]. Praha: Portál, 2000 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.rodina.cz/clanek1207.htm>

SMÉKALOVÁ, Michaela. *Vliv dysfunkční rodiny na dítě* [online]. Olomouc, 2015 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://theses.cz/id/ejyn59/DPkonecna.txt>

SOUKUPOVÁ, Vendula. *Dítě z nefunkční rodiny v mateřské škole* [online]. České Budějovice, 2012 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: https://theses.cz/id/1s0a0k/soukupova_1_4_final.pdf

Vliv rodiny na rozvoj duševna a osobnosti člověka: *Psychologie v teorii a praxi* [online]. 2009 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/vliv-rodiny-na-rozvoj-osobnosti-cloveka>

Ze světa psychologie: Role otce v rodině jako činitele ovlivňujícího vývoj dítěte. *Psychrometry* [online]. 2011 [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://points.psychometry.cz/informace/view/39>

Seznam příloh

Příloha A Otázky použité při polostrukturovaných rozhovorech

Příloha č.I. Otázky použité při polostrukturovaných rozhovorech

1. Jaké bylo složení Vaší rodiny?
2. Jaká byla stabilita Vaší rodiny?
3. Jaká byla funkčnost Vaší rodiny?
 - Z jakých konkrétních příčin byla Vaše rodina dysfunkční?
4. Jaký byl projevovaný zájem prarodičů o Vaši péči ?
 - Jak často jste se vídali s prarodiči?
 - Vyhovovala Vám četnost kontaktů s prarodiči?
 - Z jakého důvodu s Vámi některý z prarodičů netrávil čas?
 - Jakou kvalitu měla péče poskytovaná prarodiči?
5. Pomáhali prarodiče s chodem domácnosti?
 - Jakými konkrétními prostředky napomáhali prarodiče k chodu domácnosti?
 - Jak často prarodiče pomáhali v domácnosti rodiny?
 - Byla tato pomoc pro rodinu přínosná?
6. Pokud se v rodině vyskytl problém, pomáhali prarodiče s jeho řešením?
 - Jakým způsobem prarodiče pomáhali problém vyřešit?
 - Byl zásahem prarodičů problém odstraněn?
7. Pokud by hrozilo narušení funkčnosti rodiny, byli by prarodiče schopni pomoci rodině dostat se zpátky k jejímu původnímu stavu?
 - Jakými konkrétními prostředky pomáhali prarodiče Vaší rodině k její funkčnosti?
 - Jak dlouho prarodiče k funkčnímu stavu napomáhali?
8. Přejímali prarodiče rodičovské role, když se rodina stala dysfunkční?
 - Jaké konkrétní role prarodiče přejímali?
 - Jak dlouho tato výměna rolí trvala?
 - Byli jste svěřeni do péče výhradně prarodičům?
 - Jak dlouhá byla doba svěřené prarodičovské péče?

Summary

In our lives a family is very important. It represents a basic unit in society and it consists of parents and children. If there is a disruption or even a breaking of the network, each member is threatened in his/her future development. A family should meet the needs of individual members and it should provide the child with a safe and stimulating environment. Because if there are big issues in the family and the whole functionality of the family is fading away, this environment can become risky or even pathological for the child. Such a family environment isn't suitable for him/her, and therefore it is good if he/she has a relative, who could look after him/her and provide him/her with a full-fledged life. Grandparents can help a lot here, providing they have appropriate dispositions, and in this way help the family to secure their individual functions. For the grandchildren they also represent role models, values and care, which no-one else can substitute. Therefore grandparenthood has its own unquestionable value, because it creates for the children a separate environment in the family and it teaches them to deal with various situations for which the parents don't have time. That's why the grandparents should have an opportunity to participate in their grandchildren's lives.

If, however, the relationship between the parents and the grandparents isn't functional, then the relationship between the grandparents and their grandchildren won't be either. The participation of grandparents in their grandchildren's lives depends on how often they see their grandchildren. As the title itself implies, the objective of this Bachelor thesis is to identify the purpose of a grandparent's role in a child's upbringing in a dysfunctional family, and also what role grandparents play in a family environment where problems may arise which could cause its dysfunctionality and where it doesn't have to fully meet needs of its individual members. The theoretical part was oriented on the basic terms, theoretical family framework, its function and dysfunctions and furthermore the purpose and role of grandparents were proved, especially for those families where their function can be disrupted and therefore become problematic. This part I divided into three chapters, which form a theoretical basis for practical section. In response to the theoretical part I continued with the practical part, whose objective was to assess the purpose of a grandparent's role for child in a dysfunctional family and answer the primary research question, which is: What is the purpose of grandparents for a child in a dysfunctional family?

The methods I used to examine the issue were an interview and casuistry. The main objective of the qualitative research was to find out how and if the grandparents supported the selected families when a problem arose, and if they helped and participated in the upbringing of their grandchildren. The experience of the respondents who grew up in dysfunctional families showed that the grandparents meant a lot, not only for them but for the whole family. All five interviews perceived them to be irreplaceable members of the family. In the last casuistry, which I worked out separately, I am submitting an important case of a grandmother who, as the only relative managed to change the conditions to be able to take her grandchildren into her own care.